คำปรารภ

พระไตรปิฎก เป็นคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนาที่พระภิกษุสามเณรและพุทธศาสนิกชนใช้ศึกษาเล่าเรียนเพื่อให้รู้ทั่วถึงพระธรรมวินัยและปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้อย่างถูกต้อง ด้วยเหตุนี้ พระไตรปิฎกจึงเรียกว่า พระปริยัติสัทธรรม เพราะเป็นปทัฏฐานให้เกิดมีพระปฏิบัติสัทธรรมคือ ศีล สมาธิ ปัญญา และพระปฏิเวธสัทธรรม คือ มรรค ผล นิพพานเป็นที่สุด

พระสงค์สาวกได้เห็นความสำคัญของพระไตรปิฎกที่จะต้องมีไว้เพื่อสืบอายุพระพุทธศาสนา ดังเช่นพระสารีบุตรพระอัครสาวกเบื้องขวาได้ปรารภที่จะทำสังคายนา พระธรรมวินัยดังปรากฏในสังคีติสูตร ทั้งได้ปรารภแนวทางในการทำสังคายนาไว้ก่อนแล้วแต่ยังไม่เสร็จก็นิพพานเสียก่อน จำเนียรกาลต่อมาหลังจากพุทธปรินิพพาน พระมหาสาวกทั้งหลายได้ทำสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งแรกด้วยการรวบรวมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจัดเป็นพระไตรปิฎก คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก พระสงฆ์สาวกต่อ ๆ มาก็ทรงจำเป็นแบบจากปากต่อปากเรียกว่า มุขปาฐะ ต่อมาได้มีการทำสังคายนาพระธรรมวินัย คือ พระไตรปิฎก โดยการจารึกเป็นลายลักษณ์อักษร เมื่อสังคายนาครั้งที่ ๕ ประมาณพุทธศักราช ๔๓๓ ที่ประเทศศรีลังกา ในรัชสมัยของพระเจ้าวัฏฏคามณีอภัย

พระไตรปิฎกนั้นเป็นภาษามคธซึ่งสมบูรณ์ด้วยอรรถและพยัญชนะ และอักขรวิธีของภาษามคธที่จะเป็นแนวทางให้เข้าใจอรรถ คือ ความหมายของภาษามคธได้เป็นอย่างดี ผู้ที่จะเรียนรู้พระไตรปิฎกได้นั้นต้องเรียนรู้อักขรวิธีของภาษามคธ วิธีการศึกษาพระไตรปิฎกก็ด้วยการทรงจำไว้ โดยนักศึกษาต้องทำความเข้าใจความหมายของภาษามคธให้ถูกต้องเสียก่อน และการที่จะเรียนรู้พระไตรปิฎกให้แตกฉาน และเชี่ยวชาญได้นั้นจะต้องเรียนรู้อรรถกถา ซึ่งเป็นคัมภีร์อธิบายความของพระไตรปิฎก นั้น ๆ โดยถือเป็นเนตติแบบอย่างสืบต่อกันมาจนกระทั่งมีการทดสอบความรู้ของพระภิกษุสามเณรผู้ศึกษาพระไตรปิฎก เพื่อยกย่องพระภิกษุสามเณรผู้มีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎกนั้น เรื่องดังกล่าวนี้ถือเป็นภารธุระสำคัญทางพระพุทธศาสนาและทางราชอาณาจักร โดยพระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก ทรงเป็นพุทธมามกะ และได้ถวายความอุปถัมภ์แก่พระภิกษุสามเณรให้มีการศึกษาเล่าเรียนรวมทั้งการสอบความรู้ในพระไตรปิฎกนั้น ซึ่งเรียกว่า สอบพระปริยัติธรรมสนามหลวง แผนกบาลี จนกระทั่งยึดถือเป็นธรรมเนียมในประเทศไทยสืบต่อมาจากทุกวันนี้

ในการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ในพระไตรปิฎกดังกล่าวนี้ ได้มีการแปลพระ ไตรปิฎกซึ่งเป็นภาษามคธมาเป็นภาษาไทยตั้งแต่โบราณกาลแล้ว เฉพาะสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ โปรดให้มีการแปลพระไตรปิฎกและอาราธนาพระมหาเถรานุเถระเข้าไปถวายพระธรรมเทศนา ในพระบรมมหาราชวัง โดยเรียบเรียงพระธรรมเทศนานี้ให้เป็นการแปลพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา แลลแปลร้อย คือการยกพระบาลีขึ้นมาตั้งเป็นนิกเขปบทแล้ว นำเอาอรรถกถามาขยายเพื่อให้ได้ใจความสละสลวย โดยผ่านการตรวจของคณะกรรมการซึ่งมีสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประธาน เพื่อให้พระธรรมเทศนาที่ถวายเป็นที่ถูกต้อง

แต่การแปลคงมีเฉพาะพระสุตตันตปิฎกเป็นพื้น ส่วนการแปลพระวินัยปิฎก และพระอภิธรรมปิฎกมีน้อย ทั้งวัตถุประสงค์และสำนวนโวหารในการแปลก็แตกต่างผิดเพี้ยนกันมาก ไม่สามารถคุมความให้ติดต่อครบถ้วนได้ตลอดสายทั้ง ๓ ปิฎก

ต่อมาเมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๓ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (แพ ติสฺสเทว-มหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงปรารภความสำคัญของการแปลพระไตรปิฎกในที่ประชุมพระเถรานุเถระว่า ควรดำเนินการให้มีการแปลพระไตรปิฎกให้ครบทั้ง ๓ ปิฎกอย่างสมบูรณ์ เพื่อเป็นเครื่องเฉลิมพระเกียรติแห่งพระมหากษัตริย์ และเป็นที่เชิดชูเกียรติแห่งรัฐบาลในระบอบประชาธิปไตย ให้ปรากฏไพศาลไปตลอดถึงนานาประเทศ และโปรดให้ประธานคณะบัญชาการคณะสงฆ์แทนพระองค์สมเด็จพระสังฆราช ขอความอุปถัมภ์จากรัฐบาลซึ่งมี ฯพณฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น เพื่อดำเนินการแปลและ จัดพิมพ์พระไตรปิฎก โดยตั้งคณะกรรมการ คณะกรรมาธิการ แปลพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก งานแปลได้ทำสืบต่อกันมาโดยอยู่ในพระ บรมราชูปถัมภ์ในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘

การแปลและจัดพิมพ์พระตรปิฎกในครั้งแรกนั้นได้ถือเอาพระไตรปิฎกภาษามคธฉบับสยามรัฐมาเป็นต้นฉบับ แบ่งการแปลออกเป็น ๒ สำนวน คือแปลโดยอรรถตามความในพระบาลีพิมพ์เป็นเล่ม เรียกว่า พระไตรปิฎกภาษาไทย จำนวน ๒,๕๐๐ ชุด ชุดละ ๘๐ เล่ม เพื่อให้เท่ากับพระชนมายุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงมีพระชนมายุ ๘๐ พรรษา สำนวนหนึ่ง อีกสำนวนหนึ่งแปลเป็นสำนวนเทศนาพิมพ์ลงในใบลานเรียกว่า พระไตรปิฎกเทศนาฉบับหลวง แบ่งเป็น ๑,๒๕๐ กัณฑ์ เพื่อให้เท่ากับจำนวนพระสงฆ์สาวกที่มาประชุมฟังพระโอวาทปาติโมกข์จากพระ สัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นครั้งแรก ในจำนวนนั้นแบ่งเป็นพระวินัยปิฎก ๑๘๒ กัณฑ์ พระสุตตันตปิฎก ๑,๐๕๔ กัณฑ์ และพระอภิธรรมปิฎก ๑๔ กัณฑ์ จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในโอกาสที่พระพุทธศาสนาได้ยั่งยืนมาถึง ๒๕ พุทธศตวรรษ

ในพุทธศักราช ๒๕๑๔ ได้มีกรพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับนี้เป็นครั้งที่ ๒ เนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช รัชกาลที่ ๙ ได้เสวยราชสมบัติมาบรรจบครบ ๒๕ ปี เรียกว่า พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง โดยพิมพ์ ๒,๐๐๐ ชุด ชุดละ ๔๕ เล่ม เท่ากับจำนวนพระไตรปิฎกภาษามคธ ฉบับสยามรัฐ ในพุทธศักราช ๒๕๒๑ ได้มีการพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับนี้อีกเป็นครั้ง ที่ ๓ จำนวน ๒,๐๐๐ ชุด ตามความประสงค์ของคณะสงฆ์และประชาชนที่ต้องการ จะสร้าง และในพุทธศักราช ๒๕๒๕ ได้มีการพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับนี้อีกเป็นครั้งที่ ๔ จำนวน ๓,๐๐๐ ชุด เนื่องในโอกาสฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ครบ ๒๐๐ ปี

ในพุทธศักราช ๒๕๒๗ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสนมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงปรารภว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงเป็นพุทธมามกะผู้มีคุณูปการแก่พระพุทธศาสนาเป็นอเนกประการ จะมีพระชนมายุ ๖๐ พรรษา ในพุทธศักราช ๒๕๓๐ จึงทรงแจ้งเรื่องนี้ให้มหาเถรสมาคม

ทราบ และขอความอุปถัมภ์จากรัฐบาลซึ่งมี ฯพณฯ พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี เพื่อ ถวายการสังคายนาตรวจชำระและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจัดพระราชพิธีสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้น ณ วัด พระศรีรัตนศาสดาราม ได้ตั้งคณะกรรมการปาลิวิโสธกะและกรรมาธิการพระไตรปิฎก ให้ทำการตรวจชำระพระไตรปิฎกที่เป็นภาษามคธฉบับสยามรัฐที่ยังมีตกหล่น คลาดเคลื่อนให้สมบูรณ์บริบูรณ์ และให้ตรวจชำระพระไตรปิฎกฉบับนี้ ณ ตำหนักสมเด็จ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ซึ่งถือว่าเป็นงานระดับชาติและพระศาสนา ได้มีการพิพม์พระไตรปิฎกภาษามคธ ฉบังสังคีติเตปิฎก ๑,๐๐๐ ชุด พระไตรปิฎกแปลฉบับสังคายนา ๓,๐๐๐ ชุด ให้ทันพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ เป็นสถาบันการศึกษาที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระ ปิยมหาราช รัชกาลที่ ๕ ทรงสถาปนาไว้ที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ตั้งแต่ พุทธศักราช ๒๔๓๒ โดยพระราชทานนามว่า มหาธาตุวิทยาลัย เพื่อให้เป็นที่ ศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูงสำหรับพระสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย และโปรดพระราชทานเปลี่ยนนามใหม่เป็น มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อพุทธศักราช ๒๔๓๙ เพื่อให้เป็นที่เฉลิมพระเกียรติสืบไป ต่อมา สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ และสภานายกมหาจุฬา- ลงกรณราชวิทยาลัย ครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่ พระพิมลธรรม ได้ปรารภที่จะสนอง พระราชประสงค์ของพระองค์ผู้ทรงสถาปนาและสารัตถะสำคัญอันเป็นหิตานุหิตประโยชน์ ที่จะพึงมีแก่พระพุทธศาสนา และเป็นอนุสรณ์ที่พระพุทธศาสนาได้ดำรงยั่งยืนมาถึง ๒๕๐๐ ปี จึงได้มีการตรวจชำระสอบทานและจัดพิมพ์ระไตรปิฎกภาษามคธ ฉบับ มหาจุฬาเตปิฏก ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยให้ยกสูตร ตั้งข้อ ย่อหน้า ให้ชัดเจน สูตร และหัวข้อธรรมที่ยกขึ้นนั้น ที่ไม่มีในพระไตรปิฎกมาแต่ดั้งเดิมก็ไม่ประกอบวิภัตติ เป็นแบบอวิภัตติกนิเทศ วัตถุประสงค์สำคัญเพื่อให้เป็นคัมภีร์สำหรับศึกษาเล่าเรียนของนิสิตมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยสืบไป

ความเรื่องนี้ได้ทรงทราบถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระศรีนครินทราบรม- ราชชนนี แต่ละพระองค์ทรงมีพระราชศรัทธาบริจาคพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ สร้างพระไตรปิฎกภาษามคธฉบับมหาจุฬาเตปิฎก พระองค์ละ ๗๐,๐๐๐ บาท รวมเป็น ๒๑๐,๐๐๐ บาท เป็นทุนเร่มแรกในการพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับนี้ ต่อมาได้มี ผู้เจริญศรัทธาตามเบื้องพระยุคลบาท โดยเสด็จพระราชกุศลพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับ นี้จนครบ ๔๕ ?เล่มบริบูรณ์ และต่อมา นายพร รัตนสุวรรณ ผู้อำนวยการศูนย์ พัฒนาศาสนามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ โดยความเห็นชอบของสภามหาวิทยาลัย ได้ประชุมศาสนบัณฑิตตรวจชำระและจัดพิมพ์อรรถกถาและฎีกาภาษามคธ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ครบบริบูรณ์แล้ว และ มหาจุฬาลกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้มีมหกรรมสมโภชพระ ไตรปิฎกพร้อมทั้งอรรถกถา เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๕

บัดนี้ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้ปรารภที่จะให้มีการแปลพระไตรปิฎกภาษามคธฉบับมหาจุฬาเตปิฎก ให้เป็นภาษาไทยขึ้น โดย มีวัตถุประสงค์การแปลเป็น

ภาษาไทยให้อ่านง่าย เพื่อให้พระภิกษุสามเณร พุทธ-ศาสนิกชน และผู้สนใจทั่วไปเข้าใจเนื้อความในพระไตรปิฎก และเป็นคู่มือในการศึกษาพระไตรปิฎกภาษามคธฉบับมหาจุฬาเตปิฎก ที่นิสิตของมหาจุฬาลงกรณ- ราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ จะได้ถือเอาเป็นแนวในการทำความเข้าใจพระไตรปิฎกภาษามคธให้แจ้งชัดยิ่งขึ้น จึงได้ตั้งคณะกรรมการอำนวยการ คณะ กรรมการแปล คณะกรรมการตรวจสำนวน คณะกรรมการที่ปรึกษา คณะ บรรณาธิการ และคณะบรรณกร ประกอบด้วยพระเถรานุเถระและศาสนบัณฑิตผู้ ทรงคุณวุฒิมาดำเนินการแปล ทั้งนี้ได้ถวายไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ โดยกราบทูล เชิญสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเป็นองค์ประธาน อุปถัมภ์

อนึ่ง ในการแปลและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกครั้งนี้ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ มีวัตถุประสงค์โดยเฉพาะเพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในมหามงคลสมัยที่ทรงเจริญ พระชนมายุ ๖๐ พรรษา ในพุทธศักราช ๒๕๓๕ และรัฐบาลซึ่งมี ฯพณฯ นายชวน หลีกภัย เป็นนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ได้เห็นความสำคัญในเรื่องนี้ จึงได้ถวายความ อุปถัมภ์โดยจัดสรรงบประมาณแผ่นดินให้ได้ดำเนินการแปลและจัดพิมพ์พระ ไตรปิฎกมาโดยตลอด นับเป็นคุณูปการแก่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ที่พระ ไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้สำเร็จลงด้วยดี

ขออานุภาพแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย อานุภาพแห่งกุศลเจตนาในการแปลและ จัดพิมพ์พระไตรปิฎก จงเป็นพลวปัจจัยดลบันดาลให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระราชโอรส พระราชธิดา พร้อมทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ ทรงพระเจริญยิ่งยืนนาน ขอให้รัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จงประสบความสำเร็จในการบริหารราชการแผ่นดิน ขอสรรพสัตว์ทุกหมู่เหล่าจงมีความสุข นิราศทุกข์ นิราศโศก ปราศจากสรรพภัยพิบัติใด ๆ จงมีความเกษมสำราญในกาลทุกเมื่อชั่วนิจนิรันดร์ เทอญ.

จิรं ติฏ?ตุ โลกสิมึ สมฺมาสมฺพุทธสาสนำ.
ขอพระศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จงดำรงอยู่ในโลกสิ้นกาลนาน

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ในพระบรมราชูปถัมภ์

บทนำ

พระวินัยปิฎกคัมภีร์ปริวาร เป็นคัมภีร์สุดท้ายของพระวินัยปิฎก จัดเป็นพระไตรปิฎกเล่มที่ ๘ คำว่า ปริวาร? หมายถึงหมวดพระบาลีที่พระธรรมสังคาหกาจารย์ ยกขึ้นสังคายนาต่อจากพระบาลีขันธกะ จัดเป็นหมวดหมู่ไว้เพื่อให้กุลบุตรเกิดความฉลาดในส่วนต่าง ๆ มีอาบัติเป็นต้น ที่ได้กล่าว

มาแล้วทั้งในมาติกาและในวิภังค์ เรียกว่า ปริวาร? เพราะเปรียบเหมือนกับเป็นภาคผนวกของพระบาลีวิภังค์และพระบาลี

ขันธกะ ดุจพระอรหันตขีณาสพเป็นบริวารติดตามพระพุทธองค์

พระพุทธเจ้าทรงมีธรรมขันธ์เป็นพระสรีระ มีพระอรหันตขีณาสพเป็นบริวาร ส่วนพระวินัยมีมาติกา(พระวินัยปิฎกเล่มที่ ๑ เล่มที่ ๒ เล่มที่ ๓) และขันธกะ (พระวินัยปิฎกเล่มที่ ๔ เล่มที่ ๕ เล่มที่ ๖ เล่มที่ ๗) เป็นสรีระ มีคัมภีร์ปริวารเป็นบริวาร

เนื้อหาโดยย่อแห่งคัมภีร์ปริวาร

คัมภีร์ปริวารนี้ เป็นคัมภีร์ประกอบหรือคู่มือ บรรจุคำถามคำตอบสำหรับ ซ้อมความรู้พระวินัยตั้งแต่เล่มที่ ๑ ถึงเล่มที่ ๗ เป็นคัมภีร์ที่ประมวลเนื้อหาที่สำคัญ ต่าง ๆ มากล่าวไว้ จัดเป็นหัวข้อ ๒๑ ข้อด้วยกัน คือ

๑. ภิกขุวิภังค์โสฬสมหาวาร ว่าด้วยวาระใหญ่ ๑๖ วาระในภิกขุวิภังค์
๒. ภิกขุนีวิภังค์โสฬสมหาวาร ว่าด้วยวาระใหญ่ ๑๖ วาระในภิกขุนีวิภังค์
๓. สมุฏฐานสีสสังเขป ว่าด้วยการย่อหัวข้อสมุฏฐาน
๔. อันตรเปยยาล ว่าด้วยการละข้อความในระหว่าง
๕. สมถเภท ว่าด้วยประเภทแห่งสมถะ
๖. ขันธกปุจฉาวาร ว่าด้วยวาระคำถามและคำตอบถึงขันธกะ
๗. เอกุตตริกนัย ว่าด้วยนัยเกินหนึ่ง
๘. อุโปสถาทิปุจฉาวิสัชชนา ว่าด้วยคำถามคำตอบเรื่องอุโบสถเป็นต้น
๙. อัตถวสปกรณ์ ว่าด้วยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ
๑๐. คาถาสังคณิกะ ว่าด้วยกลุ่มคาถา
๑๑. อธิกรณเภท ว่าด้วยประเภทแห่งอธิกรณ์
๑๒. อปรคาถาสังคณิกะ ว่าด้วยกลุ่มคาถาอีกกลุ่มหนึ่ง
๑๓. โจทนากัณฑ์ ว่าด้วยหมวดการโจท
๑๔. จูฬสงคราม ว่าด้วยภิกษุผู้เข้าสู่จูฬสงคราม
๑๕. มหาสงคราม ว่าด้วยภิกษุผู้เข้าสู่มหาสงคราม
๑๖. กฐินเภท ว่าด้วยประเภทแห่งกฐิน
๑๗. อุปาลิปัญจกะ ว่าด้วยเรื่องพระอุบาลี ๕ หมวด
๑๘. อัตถาปัตติสมุฏฐาน ว่าด้วยสมุฏฐานอาบัติที่มีอยู่
๑๙. ทุติยคาถาสังคณิกะ ว่าด้วยกลุ่มคาถากลุ่มที่ ๒
๒๐. เสทโมจนคาถา ว่าด้วยคาถาที่ทำให้เหงื่อแตก
๒๑. ปัญจวรรค ว่าด้วยหมวด ๕ หมวด

ทั้ง ๒๑ หัวข้อใหญ่นี้ บางข้อก็มีข้อย่อยมาก บางข้อก็มีข้อย่อยน้อย

เนื้อหาโดยพิสดารแห่งคัมภีร์ปริวาร

หัวข้อใหญ่ ๒๑ ข้อนั้น กล่าวตามที่พระบาลีอรรถกถาฎีกาแสดงไว้ แต่ละข้อ มีข้อย่อยและเนื้อหาพอสรุปได้ ดังนี้

๑. ภิกขุวิภังค์โสฬสมหาวาร ว่าด้วยวาระใหญ่ ๑๖ วาระในภิกขุวิภังค์

ในภิกขุวิภังค์โสฬสมหาวารได้ประมวลสิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติ ไว้แก่ภิกษุทั้งหลายจากพระวินัยเล่ม ๑-๒ มาตั้งเป็นปัญหาถามตอบทีละข้อ ตั้งเป็น วาระไว้ ๒ ส่วน ส่วนละ ๘ วาระ รวม ๑๖ วาระ ๘ วาระแรกกับ ๘ วาระหลัง ชื่อก็พ้องกัน ต่างกันตรงเนื้อหา ๘ วาระแรกกล่าวถึงการทำความผิดโดยตรง ๘ วาระ หลังกล่าวถึงผลอันเนื่องมาจากการทำความผิด ทั้ง ๑๖ มหาวาร มีดังนี้

๘ วาระแรก คือ

๑. กัตถปัญญัตติวาร วาระว่าด้วยบัญญัติ ณ ที่ไหน

ตั้งปัญหาถาม-ตอบสถานที่ที่ทรงบัญญัติสิกขาบท ภิกษุผู้เป็นต้นเหตุให้บัญญัติ สิกขาบทเรื่องที่เป็นเหตุให้บัญญัติสิกขาบท และถามตอบเรื่องอื่น ๆ อีก รวมปัญหาถาม-ตอบในสิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้ทุกสิกขาบท ๒๖ ข้อ คือ

(๑) ทรงบัญญัติ ณ ที่ไหน
(๒) ทรงปรารภใคร
(๓) เพราะเรื่องอะไร
(๔) มีพระบัญญัติ พระอนุบัญญัติ อนุปปันนบัญญัติอยู่หรือ
(๕) มีสัพพัตถบัญญัติ ปเทสบัญญัติอยู่หรือ
(๖) มีสาธารณบัญญัติ อสาธารณบัญญัติอยู่หรือ
(๗) มีเอกโตบัญญัติ อุภโตบัญญัติอยู่หรือ
(๘) จัดเข้าในอุทเทสไหน นับเนื่องในอุทเทสไหน
(๙) มาสู่อุทเทส โดยอุทเทสไหน
(๑๐) เป็นวิบัติอย่างไหน
(๑๑) เป็นกองอาบัติไหน
(๑๒) เกิดด้วยสมุฏฐานเท่าไร
(๑๓) เป็นอธิกรณ์อย่างไหน
(๑๔) ระงับด้วยสมถะเท่าไร
(๑๕) อะไรเป็นพระวินัย อะไรเป็นอภิวินัย
(๑๖) อะไรเป็นพระปาติโมกข์ อะไรเป็นอธิปาติโมกข์
(๑๗) อะไรเป็นวิบัติ
(๑๘) อะไรเป็นสมบัติ
(๑๙) อะไรเป็นข้อปฏิบัติ
(๒๐) ทรงอาศัยอำนาจประโยชน์เท่าไร

(๒๑) ใครศึกษาอยู่

(๒๒) ใครศึกษาสิกขาเรียบร้อยแล้ว

(๒๓) ตั้งอยู่ในใคร

(๒๔) ใครทรงเอาไว้

(๒๕) เป็นถ้อยคำของใคร

(๒๖) ใครนำมา

อุทาหรณ์ปัญหาข้อที่ ๑

ถาม : พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น ทรงบัญญัติปาราชิกสิกขาบทที่ ๑ ณ ที่ไหน

ตอบ : ทรงบัญญัติ ณ กรุงเวสาลี

อุทาหรณ์ปัญหาข้อที่ ๒๖

ถาม : ใครนำมา

ตอบ : พระเถระทั้งหลายนำสืบ ๆ กันมา

การถามตอบนี้ในตอนท้ายแสดงเป็นข้อความเปยยาลไว้

๒. กตาปัตติวาร วาระว่าด้วยต้องอาบัติเท่าไร

ตั้งปัญหาถาม-ตอบจำนวนอาบัติที่ภิกษุต้องในเมื่อได้กระทำความผิดไปแล้ว เช่น

ถาม : ภิกษุเสพเมถุนธรรมต้องอาบัติเท่าไร

ตอบ : ภิกษุเสพเมถุนธรรมต้องอาบัติ ๓ อย่าง คือ

(๑) ภิกษุเสพเมถุนธรรมในซากศพที่ยังไม่ถูกสัตว์กัดกิน ต้องอาบัติปาราชิก

(๒) ภิกษุเสพเมถุนธรรมในซากศพที่ถูกสัตว์กัดกินโดยมาก ต้องอาบัติถุลลัจจัย

(๓) ภิกษุสอดองคชาตเข้าในปากที่อ้า แต่มิได้ถูกต้อง ต้องอาบัติทุกกฏ

ถามตอบจนครบทุกสิกขาบท

๓. วิปัตติวาร วาระว่าด้วยเป็นวิบัติ

ตั้งปัญหาถาม-ตอบการกระทำความผิดนั้นว่าเป็นวิบัติเท่าไร บรรดาวิบัติ ๔ อย่าง คือ (๑) สีลวิบัติ (๒) อาจารวิบัติ (๓) ทิฏฐิวิบัติ (๔) อาชีววิบัติ เช่น

ถาม : อาบัติของภิกษุผู้เสพเมถุนธรรม บรรดาวิบัติ ๔ อย่าง จัดเป็นวิบัติเท่าไร

ตอบ : อาบัติของภิกษุผู้เสพเมถุนธรรม บรรดาวิบัติ ๔ อย่าง จัดเป็นวิบัติ ๒ อย่าง คือ (๑) เป็นสีลวิบัติ (๒) เป็นอาจารวิบัติ

๔. สังคหวาร วาระว่าด้วยการจัดเข้ากองอาบัติ

ตั้งปัญหาถาม-ตอบการต้องอาบัตินั้น ๆ ว่า จัดเข้ากองอาบัติไหน เช่น

ถาม : อาบัติของภิกษุผู้เสพเมถุนธรรม บรรดากองอาบัติ ๗ กอง จัดเข้ากองอาบัติเท่าไร

ตอบ : อาบัติของภิกษุผู้เสพเมถุนธรรม บรรดากองอาบัติ ๗ กอง จัดเข้ากองอาบัติ ๓ กอง คือ (๑) กองอาบัติปาราชิก (๒) กองอาบัติถุลลัจจัย (๓) กอง อาบัติทุกกฏ

๕. สมุฏฐานวาร วาระว่าด้วยสมุฏฐาน

ตั้งปัญหาถาม-ตอบการต้องอาบัตินั้น ๆ ว่าเกิดด้วยสมุฏฐานเท่าไร เช่น

ถาม : อาบัติของภิกษุผู้เสพเมถุนธรรม บรรดาสมุฏฐานแห่งอาบัติ ๖ สมุฏฐาน เกิดด้วยสมุฏฐานเท่าไร

ตอบ : อาบัติของภิกษุผู้เสพเมถุนธรรม บรรดาสมุฏฐานแห่งอาบัติ ๖ สมุฏฐาน เกิดด้วยสมุฏฐาน ๑ สมุฏฐาน คือ เกิดทางกายกับจิต (หมายถึงมีจิตคิด จะเสพด้วยและได้กระทำทางกายกับมาตุคาม คือ สตรีด้วย)

๖. อธิกรณวาร วาระว่าด้วยจัดเป็นอธิกรณ์

ตั้งปัญหาถาม-ตอบการต้องอาบัตินั้น ๆ ว่าจัดเป็นอธิกรณ์ไหน เช่น

ถาม : อาบัติของภิกษุผู้เสพเมถุนธรรม บรรดาอธิกรณ์ ๔ อย่าง จัดเป็นอธิกรณ์ไหน

ตอบ : อาบัติของภิกษุผู้เสพเมถุนธรรม บรรดาอธิกรณ์ ๔ อย่าง จัดเป็นอาปัตตาธิกรณ์

๗. สมถวาร วาระว่าด้วยการระงับด้วยสมถะ

ตั้งปัญหาถาม-ตอบการต้องอาบัตินั้น ๆ ว่าระงับด้วยสมถะเท่าไร เช่น

ถาม : อาบัติของภิกษุผู้เสพเมถุนธรรม บรรดาสมถะ ๗ อย่าง ระงับด้วยสมถะเท่าไร

ตอบ : อาบัติของภิกษุผู้เสพเมถุนธรรม บรรดาสมถะ ๗ อย่าง ระงับด้วยสมถะ ๓ อย่าง คือ (๑) สัมมุขาวินัย (๒) ปฏิญญาตกรณะ (๓) สัมมุขาวินัยกับติณวัตถารกะ

๘. สมุจจยวาร วาระว่าด้วยการสรุปรวม

ตั้งปัญหาถาม-ตอบการทำผิดอย่างนั้น ๆ ว่าต้องอาบัติเท่าไร เช่น

ถาม : ภิกษุเสพเมถุนธรรม ต้องอาบัติเท่าไร

ตอบ : ภิกษุเสพเมถุนธรรมต้องอาบัติ ๓ อย่าง คือ

(๑) ภิกษุเสพเมถุนธรรมในซากศพที่ยังไม่ถูกสัตว์กัดกิน ต้องอาบัติปาราชิก

(๒) ภิกษุเสพเมถุนธรรมในซากศพที่ถูกสัตว์กัดกินโดยมาก ต้องอาบัติถุลลัจจัย

(๓) ภิกษุสอดองคชาตเข้าไปในปากที่อ้า แต่มิได้ถูกต้อง ต้องอาบัติทุกกฏทั้งหมดนี้เป็น ๘ วาระแรก

ส่วน ๘ วาระหลังก็ตั้งหัวข้อและตั้งปัญหาถามตอบเหมือนกัน ต่างกันตรงที่มุ่งถึงปัจจัยคือการกระทำความผิดนั้น ๆ เป็นปัจจัยเป็นเหตุให้เกิดอะไรขึ้น คือ ต้อง อาบัติอะไร ขอกล่าวถึงเฉพาะวาระแรกและวาระสุดท้าย

๑. กัตถปัญญัตติวาร วาระว่าด้วยบัญญัติ ณ ที่ไหน

ตั้งปัญหาถาม-ตอบเหมือนกัตถปัญญัตติวารใน ๘ วาระแรก เช่น

ถาม : พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น ทรงบัญญัติปาราชิก เพราะการเสพเมถุนธรรมเป็นปัจจัย ณ ที่ไหน

ตอบ : ทรงบัญญัติ ณ กรุงเวสาลี ฯลฯ

๘. สมุจจยวาร วาระว่าด้วยการสรุปรวม

ตั้งปัญหาถาม-ตอบสรุปการกระทำความผิดต่าง ๆ แต่ละอย่างต้องอาบัติ กี่อย่าง เช่น

ถาม : เพราะการเสพเมถุนธรรมเป็นปัจจัย ต้องอาบัติเท่าไร

ตอบ : เพราะการเสพเมถุนธรรมเป็นปัจจัย ต้องอาบัติ ๔ อย่าง คือ

(๑) ภิกษุเสพเมถุนธรรมในซากศพที่ยังไม่ถูกสัตว์กัดกิน ต้องอาบัติ ปาราชิก

(๒) ภิกษุเสพเมถุนธรรมในซากศพที่ถูกสัตว์กัดกินโดยมาก ต้องอาบัติถุลลัจจัย

(๓) ภิกษุสอดองคชาตเข้าไปในปากที่อ้าแต่มิได้ถูกต้อง ต้องอาบัติทุกกฏ

(๔) ภิกษุณีต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะใช้ท่อนยางสอดเข้าในองค์กำเนิด

ทั้งหมดนี้ คือ มหาวาร ๑๖ ในภิกขุวิภังค์

๒. ภิกขุนีวิภังค์โสฬสมหาวาร ว่าด้วยวาระใหญ่ ๑๖ วาระในภิกขุนี วิภังค์

ในภิกขุนีวิภังค์โสฬสมหาวาร ได้ประมวลสิกขาบทเฉพาะที่พระผู้มีพระภาค ทรงบัญญัติไว้แก่ภิกษุณีทั้งหลายจำนวน ๑๓๐ สิกขาบท คือ

ปาราชิก ๔ สิกขาบท (สิกขาบทที่ ๕ ถึงสิกขาบทที่ ๘ ของภิกษุณี) สังฆาทิเสส ๑๐ สิกขาบท นิสสัคคิยปาจิตตีย์ ๑๒ สิกขาบท ปาจิตตีย์ ๘๖ สิกขาบท ปาฏิเทสนียะ ๘ สิกขาบท

ส่วนสิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติในฝ่ายภิกษุสงฆ์ และภิกษุณีทั้งหลาย ต้องปฏิบัติด้วย มิได้นำมาถามตอบใน ๑๖ วาระนี้

ขอกล่าวถึงเฉพาะวาระที่ ๑ ของ ๘ วาระแรก และวาระสุดท้ายของ ๘ วาระหลัง

๑. กัตถปัญญัตติวาร วาระว่าด้วยบัญญัติ ณ ที่ไหน

ตั้งปัญหาถาม-ตอบสถานที่ที่ทรงบัญญัติสิกขาบท ภิกษุณีผู้เป็นต้นเหตุให้ บัญญัติสิกขาบทเรื่องที่เป็นเหตุให้บัญญัติสิกขาบท และถามตอบเรื่องอื่น ๆ อีก รวมปัญหาถาม-ตอบในสิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติในฝ่ายภิกษุณีทุก สิกขาบท ๒๖ ข้อเช่นกัน ขอกล่าวเฉพาะข้อแรกและข้อสุดท้าย

อุทาหรณ์ปัญหาข้อที่ ๑

ถาม : พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น ทรงบัญญัติปาราชิกสิกขาบทที่ ๕ แก่ภิกษุณีทั้งหลาย ณ ที่ไหน

ตอบ : ทรงบัญญัติ ณ กรุงสาวัตถี

อุทาหรณ์ปัญหาข้อที่ ๒๖

ถาม : ใครนำมา

ตอบ : พระเถระทั้งหลายนำสืบ ๆ กันมา ฯลฯ

๘. สมุจจยวาร วาระว่าด้วยการสรุปรวม

ตั้งปัญหาถาม-ตอบสรุปการกระทำความผิดต่าง ๆ แต่ละอย่างต้องอาบัติ กี่อย่าง เช่น

ถาม : เพราะยินดีการถูกต้องกายเป็นปัจจัย ต้องอาบัติเท่าไร

ตอบ : เพราะยินดีการถูกต้องกายเป็นปัจจัย ต้องอาบัติ ๕ อย่าง คือ

(๑) ภิกษุณีผู้กำหนัด ยินดีการถูกต้องบริเวณใต้รากขวัญลงมาเหนือหัวเข่าขึ้นไปของชายผู้กำหนัด ต้องอาบัติปาราชิก

(๒) ภิกษุใช้กายจับต้องกายของมาตุคาม ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

(๓) ภิกษุใช้กายจับต้องของเนื่องด้วยกายของมาตุคาม ต้องอาบัติถุลลัจจัย

(๔) ภิกษุใช้ของที่เนื่องด้วยกายจับต้องของเนื่องด้วยกายของมาตุคามต้องอาบัติทุกกฏ

(๕) ภิกษุใช้นิ้วจี้กัน ต้องอาบัติปาจิตตีย์

ทั้งหมดนี้คือมหาวาร ๑๖ ในภิกขุนีวิภังค์

๓. สมุฏฐานสีสสังเขป ว่าด้วยการย่อหัวข้อสมุฏฐาน

ในสมุฏฐานสีสสังเขปนี้ได้แสดงกลุ่มอาบัติที่เกิดในสมุฏฐานแต่ละสมุฏฐาน โดยจัดอาบัติที่เกิดในสมุฏฐานเดียวกันแบ่งเป็น ๑๓ กลุ่ม

ก่อนที่จะกล่าวถึงสมุฏฐานทั้ง ๑๓ กลุ่ม พึงทราบทางที่เกิดของอาบัติที่เรียก ว่า สมุฏฐาน? ก่อน ซึ่งมี ๖ สมุฏฐาน คือ

๑. กาย ๒. วาจา

๓. กายกับวาจา ๔. กายกับจิต

๕. วาจากับจิต ๖. กายวาจากับจิต

อาบัติทั้งหมดที่เกิดในแต่ละสมุฏฐานในสมุฏฐานทั้ง ๖ นี้ แบ่งเป็น ๑๓ กลุ่ม คือ

(๑) ปฐมปาราชิกสมุฏฐาน รวบรวมอาบัติที่เกิดโดยสมุฏฐานที่ ๔ คือ กายกับจิต เช่น อาบัติปาราชิกเพราะเสพเมถุนธรรม อาบัติสังฆาทิเสสเพราะทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน อาบัติปาจิตตีย์เพราะเข้าไปแทรกแซงภิกษุผู้เข้าไปอยู่ในวิหารของสงฆ์ก่อน

(๒) อทินนาทานสมุฏฐาน รวบรวมอาบัติที่เกิดโดยสมุฏฐานที่ ๖ คือ กาย วาจากับจิต เช่น อาบัติปาราชิกเพราะถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ เพราะพรากกายมนุษย์ เพราะกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรม และอาบัติสังฆาทิเสสเพราะพูดเกี้ยวหญิง

(๓) สัญจริตตสมุฏฐาน รวบรวมอาบัติที่เกิดโดยสมุฏฐานที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ ที่ ๕ ที่ ๖ คือ กาย วาจา กายกับวาจา กายกับจิต วาจากับจิต กายวาจากับจิต เช่น อาบัติสังฆาทิเสสเพราะการทำหน้าที่ชักสื่อ เพราะสร้างกุฎี เพราะสร้างวิหาร และอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์เพราะใช้ภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติให้ซักจีวรเก่า

(๔) สมนุภาสนสมุฏฐาน รวบรวมอาบัติที่เกิดโดยสมุฏฐานที่ ๖ เช่นเดียว กับอทินนาทานสมุฏฐาน ได้แก่ อาบัติสังฆาทิเสสเพราะการทำสงฆ์ให้แตกกัน เพราะประพฤติตามภิกษุผู้ทำสงฆ์ให้แตกกันและอาบัติปาจิตตีย์ เพราะปิดอาบัติชั่วหยาบ

(๕) กฐินสมุฏฐาน รวบรวมอาบัติที่เกิดโดยสมุฏฐานที่ ๓ ที่ ๖ คือ กายกับวาจา กายวาจากับจิต เช่น อาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์เพราะเก็บอติเรกจีวรไว้เกิน ๑๐ วัน เพราะอยู่ปราศจากไตรจีวรสิ้นราตรีหนึ่ง เพราะเก็บอกาลจีวรไว้เกิน ๑ เดือน

(๖) เอฬกโลมสมุฏฐาน รวบรวมอาบัติที่เกิดโดยสมุฏฐานที่ ๑ ที่ ๔ คือ กาย กายกับจิต เช่น อาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์เพราะทำสันถัตผสมใยไหม อาบัติปาจิตตีย์เพราะนอนร่วมกับอนุปสัมบันและมาตุคาม

(๗) ปทโสธัมมสมุฏฐาน รวบรวมอาบัติที่เกิดโดยสมุฏฐานที่ ๒ ที่ ๕ คือ วาจา วาจากับจิต เช่น อาบัติปาจิตตีย์เพราะการสอนอนุปสัมบันให้ กล่าวธรรมแข่งกันเป็นบท ๆ และการแสดงธรรมแก่มาตุคามเกิน ๕-๖ คำ

(๘) อัทธานสมุฏฐาน รวบรวมอาบัติที่เกิดโดยสมุฏฐานที่ ๑ ที่ ๔ ที่ ๖ คือ กาย กายกับจิต กายวาจากับจิต เช่นอาบัติปาจิตตีย์เพราะชักชวนกันเดินทางไกลร่วมกันกับภิกษุณีและการออกปากขอโภชนะ อันประณีต

(๙) เถยยสัตถสมุฏฐาน รวบรวมอาบัติที่เกิดโดยสมุฏฐานที่ ๔ ที่ ๖ คือ กายกับจิต กายวาจากับจิต เช่น อาบัติปาจิตตีย์เพราะเดินทางไกลร่วมกับพ่อค้าเกวียนผู้เป็นโจร แอบฟังภิกษุทะเลาะกันและอาบัติทุกกฏ เพราะออกปากขอแกงและข้าวสุก

(๑๐) ธัมมเทสนาสมุฏฐาน รวบรวมอาบัติที่เกิดโดยสมุฏฐานที่ ๕ คือ วาจา กับจิต เช่น อาบัติทุกกฏเพราะแสดงธรรมแก่คนกั้นร่ม ถือไม้พลอง ถือศัสตรา ถืออาวุธ

(๑๑) ภูตาโรจนสมุฏฐาน มีสิกขาบทเดียวเป็นสิกขาบทที่เกิดโดยสมุฏฐานที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ คือ กาย วาจา กายกับวาจา ได้แก่ อาบัติปาจิตตีย์ เพราะบอกอุตตริมนุสสธรรมที่มีจริง

(๑๒) โจรีวุฏฐาปนสมุฏฐาน มีสิกขาบทเดียวเป็นสิกขาบทที่เกิดโดยสมุฏฐานที่ ๕ ที่ ๖ คือ วาจากับจิต กายวาจากับจิต เป็นสิกขาบทในฝ่าย ภิกษุณี ได้แก่ อาบัติปาจิตตีย์เพราะบวชให้สตรีผู้เป็นโจร

(๑๓) อนนุญญาตสมุฏฐาน มีสิกขาบทเดียวเป็นสิกขาบทที่เกิดโดยสมุฏฐานที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๕ ที่ ๖ คือ วาจา กายกับวาจา วาจากับจิต กายวาจากับจิต เป็นสิกขาบทในฝ่ายภิกษุณี ได้แก่ อาบัติปาจิตตีย์ เพราะบวชให้สิกขมานาที่ยังไม่ได้รับอนุญาต

๔. อันตรเปยยาล ว่าด้วยการละข้อความในระหว่าง

ในอันตรเปยยาลนี้ ความจริงก็มิได้มีการแสดงข้อความเป็นประโยคเปยยาล มีข้อย่อย ๖ ข้อ (นับตามจำนวนข้อเรื่องแต่บาลีเริ่มจัดข้อตัวเลขในเรื่องที่ ๒) และมีเนื้อหาพอสรุปได้ดังนี้

กติปุจฉาวาร วาระว่าด้วยการถามว่ามีเท่าไร ตั้งเป็นบทมาติกาถามว่า อาบัติมีเท่าไร กองอาบัติมีเท่าไร วินีตวัตถุมีเท่าไร ความไม่เคารพมีเท่าไร ความเคารพมีเท่าไร วินีตวัตถุมีเท่าไร วิบัติมีเท่าไร สมุฏฐานแห่งอาบัติ มีเท่าไร มูลแห่งวิวาทมีเท่าไร มูลแห่งการโจทมีเท่าไร สาราณียธรรมมีเท่าไร สังฆเภทมีเท่าไร อธิกรณ์มีเท่าไร สมถะมีเท่าไร

เมื่อตั้งบทมาติกาถามแล้วก็ตอบว่า อาบัติมี ๕ กองอาบัติมี ๕ วินีตวัตถุ มี ๕ อาบัติมี ๗ กองอาบัติมี ๗ วินีตวัตถุมี ๗ ความไม่เคารพมี ๖ ความเคารพมี ๖ วินีตวัตถุมี ๖ วิบัติมี ๔ สมุฏฐานแห่งอาบัติมี ๖ มูลแห่งวิวาทมี ๖ มูลแห่งการโจท มี ๖ สาราณียธรรมมี ๖ สังฆเภทมี ๑๘ อธิกรณ์มี ๔ สมถะมี ๗ เมื่อตอบแล้ว ได้ให้รายละเอียดอีกว่า แต่ละอย่างมีอะไรบ้าง เช่น

อาบัติ ๕ คือ

๑.	อาบัติปาราชิก	๒.	อาบัติสังฆาทิเสส
๓.	อาบัติปาจิตตีย์	๔.	อาบัติปาฏิเทสนียะ
๕.	อาบัติทุกกฏ		

สมถะ ๗ คือ

๑.	สัมมุขาวินัย	๒.	สติวินัย
๓.	อมูฬหวินัย	๔.	ปฏิญญาตกรณะ
๕.	เยภุยยสิกา	๖.	ตัสสปาปิยสิกา
๗.	ติณวัตถารกะ		

(๑) ฉอาปัตติสมุฏฐานวาร วาระว่าด้วยสมุฏฐานแห่งอาบัติ ๖ สมุฏฐาน ตั้งปัญหาถาม-ตอบตั้งแต่สมุฏฐานที่ ๑ ถึงที่ ๖ ว่าแต่ละสมุฏฐาน ทำให้ต้องอาบัติอะไรบ้าง เช่น

ถาม : ด้วยสมุฏฐานแห่งอาบัติข้อที่ ๑ ภิกษุต้องอาบัติปาราชิกหรือ
ตอบ : ไม่ต้องเลย
ถาม : ต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือ
ตอบ : ต้องก็มี
ถาม : ต้องอาบัติถุลลัจจัยหรือ
ตอบ : ต้องก็มี
ถาม : ต้องอาบัติปาจิตตีย์หรือ
ตอบ : ต้องก็มี
ถาม : ต้องอาบัติปาฏิเทสนียะหรือ
ตอบ : ต้องก็มี
ถาม : ต้องอาบัติทุกกฏหรือ
ตอบ : ต้องก็มี
ถาม : ต้องอาบัติทุพภาสิตหรือ
ตอบ : ไม่ต้องเลย

(๒) กตาปัตติวาร วาระว่าด้วยต้องอาบัติเท่าไร ตั้งปัญหาถาม-ตอบตั้งแต่สมุฏฐานที่ ๑ ถึงที่ ๖ ว่าภิกษุต้องอาบัติเท่าไร เช่น

ถาม : ด้วยสมุฏฐานแห่งอาบัติข้อที่ ๑ ภิกษุต้องอาบัติเท่าไร
ตอบ : ด้วยสมุฏฐานแห่งอาบัติข้อที่ ๑ ภิกษุต้องอาบัติ ๕ อย่าง คือ

๑. ภิกษุมีความสำคัญว่าควร สร้างกุฎีซึ่งสงฆ์ไม่ได้แสดงพื้นที่ให้ เกินขนาด มีอันตราย ไม่มีบริเวณโดยรอบ ต้องอาบัติทุกกฏ เพราะพยายาม

๒. ยังเหลืออิฐอีกก้อนหนึ่งจะแล้วเสร็จ ต้องอาบัติถุลลัจจัย

๓. อิฐก้อนสุดท้ายเสร็จแล้ว ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

๔. ภิกษุมีความสำคัญว่าควรฉันโภชนะในเวลาวิกาล ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๕. ภิกษุมีความสำคัญว่าควรรับของเคี้ยวหรือของฉันจากมือภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ ผู้เข้าไปสู่ละแวกบ้านด้วยมือของตนมาฉัน ต้องอาบัติปาฏิเทสนียะ

แล้วถามตอบว่าเป็นวิบัติเท่าไร จัดเข้ากองอาบัติเท่าไร เกิดด้วยสมุฏฐานเท่าไร จัดเป็นอธิกรณ์ไหน ระงับด้วยสมถะเท่าไร

(๓) อาปัตติสมุฏฐานคาถา ว่าด้วยคาถาแสดงสมุฏฐานแห่งอาบัติ ตั้งปัญหาถาม-ตอบเป็นคาถาเรื่องพระผู้มีพระภาคแสดงสมุฏฐานแห่งอาบัติ ๖ สมุฏฐาน ในแต่ละสมุฏฐานมีอาบัติเกิดเท่าไร

(๔) วิปัตติปัจจยวาร วาระว่าด้วยความวิบัติเป็นปัจจัย ตั้งปัญหาถาม-ตอบเรื่องวิบัติ ๔ เป็นปัจจัยให้ต้องอาบัติเท่าไร เช่น

ถาม : เพราะสีลวิบัติเป็นปัจจัย ต้องอาบัติ เท่าไร

ตอบ : เพราะสีลวิบัติเป็นปัจจัย ต้องอาบัติ ๔ อย่าง คือ

๑. ภิกษุณีรู้อยู่ ปกปิดอาบัติปาราชิก ต้องอาบัติปาราชิก

๒. ภิกษุณีสงสัย ปกปิดอาบัติปาราชิก ต้องอาบัติถุลลัจจัย

๓. ภิกษุปกปิดอาบัติสังฆาทิเสส ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๔. ภิกษุปกปิดอาบัติชั่วหยาบของตน ต้องอาบัติทุกกฏ

(๕) อธิกรณปัจจยวาร วาระว่าด้วยอธิกรณ์เป็นปัจจัย ตั้งปัญหาถาม-ตอบเรื่องอธิกรณ์ ๔ เป็นปัจจัยให้ต้องอาบัติเท่าไร เช่น

ถาม : เพราะวิวาทาธิกรณ์เป็นปัจจัย ต้องอาบัติเท่าไร

ตอบ : เพราะวิวาทาธิกรณ์เป็นปัจจัย ต้องอาบัติ ๒ อย่าง คือ

๑. ภิกษุกล่าวเสียดสีอุปสัมบัน(ภิกษุ) ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. ภิกษุกล่าวเสียดสีอนุปสัมบัน(ผู้มิใช่ภิกษุ) ต้องอาบัติทุกกฏ

๕. สมถเภท ว่าด้วยประเภทแห่งสมถะ

ในสมถเภทนี้มีหัวข้อย่อย ๑๖ ข้อ(บาลีจัดข้อตัวเลขต่อจากอันตรเปยยาล) คือ

(๖) อธิกรณปริยายวาร วาระว่าด้วยการอธิบายอธิกรณ์ ตั้งเป็นบทมาติกา ว่า วิวาทาธิกรณ์มีอะไรเป็นหัวหน้า มีฐานเท่าไร มีวัตถุเท่าไร มีภูมิเท่าไร มีเหตุเท่าไร มีมูลเท่าไร ภิกษุวิวาทกันด้วยอาการเท่าไร วิวาทาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะเท่าไร? จนจบทั้ง ๔ อธิกรณ์ แล้วตั้งปัญหาถาม-ตอบทั้ง ๔ อธิกรณ์ เช่น

ถาม : วิวาทาธิกรณ์มีอะไรเป็นหัวหน้า

ตอบ : มีความโลภเป็นหัวหน้า มีความโกรธเป็นหัวหน้า มีความหลงเป็นหัวหน้า มีความไม่โลภเป็นหัวหน้า มีความไม่โกรธเป็นหัวหน้า มีความไม่หลงเป็นหัวหน้า

ถาม : มีฐานเท่าไร

ตอบ : มีฐาน คือ เรื่องทำความแตกร้าว ๑๘ ประการ

ถาม : มีวัตถุเท่าไร

ตอบ : มีวัตถุ คือ เรื่องทำความแตกร้าว ๑๘ ประการ

ถาม : มีภูมิเท่าไร

ตอบ : มีภูมิ คือ เรื่องทำความแตกร้าว ๑๘ ประการ

ถาม : มีเหตุเท่าไร

ตอบ : มีเหตุ ๙ คือ กุศลเหตุ ๓ อกุศลเหตุ ๓ อัพยากตเหตุ ๓

ถาม : มีมูลเท่าไร

ตอบ : มีมูล ๑๒

ถาม : ภิกษุวิวาทกันด้วยอาการเท่าไร

ตอบ : ภิกษุวิวาทกันด้วยอาการ ๒ คือ (๑) เห็นว่าเป็นธรรม (๒) เห็นว่า เป็นอธรรม

ถาม : วิวาทาธิกรณ์ ระงับด้วยสมถะเท่าไร

ตอบ : วิวาทาธิกรณ์ ระงับด้วยสมถะ ๒ คือ (๑) สัมมุขาวินัย (๒) เยภุยยสิกา

(๗) สาธารณวาร วาระว่าด้วยสมถะทั่วไป ตั้งปัญหาถาม-ตอบว่าสมถะเท่าไรทั่วไป(คือใช้ได้)แก่อธิกรณ์ ๔ อย่าง

(๘) ตัพภาคิยวาร วาระว่าด้วยเป็นส่วนนั้น ตั้งปัญหาถาม-ตอบว่าสมถะเท่าไรเป็นส่วนนั้น(คือเป็นอันหนึ่งอันเดียว)แห่งอธิกรณ์ ๔ อย่าง

(๙) สมถาสมถัสสสาธารณวาร วาระว่าด้วยสมถะทั่วไปและไม่ทั่วไปแก่สมถะ ตั้งบทมาติกาว่าสมถะทั่วไป(ใช้ได้)แก่สมถะ สมถะไม่ทั่วไปแก่สมถะ สมถะที่ทั่วไปแก่สมถะก็มี สมถะที่ไม่ทั่วไปแก่สมถะก็มี แล้วตั้งปัญหาถาม-ตอบว่า ทั่วไปอย่างไร ไม่ทั่วไปอย่างไร เป็นต้น

(๑๐) สมถาสมถัสสตัพภาคิยวาร วาระว่าด้วยสมถะเป็นส่วนนั้นแห่งสมถะ ตั้งบทมาติกาว่าสมถะเป็นส่วนนั้น(คือเข้ากันได้)แห่งสมถะ สมถะเป็น ส่วนอื่น(คือเข้ากันไม่ได้)แห่งสมถะ สมถะที่เป็นส่วนนั้นแห่งสมถะก็มี สมถะที่เป็นส่วนอื่นแห่งสมถะก็มี แล้วตั้งปัญหาถาม-ตอบว่าเป็นส่วนนั้นอย่างไร เป็นส่วนอื่นอย่างไร เป็นต้น

(๑๑) สมถสัมมุขาวินยวาร วาระว่าด้วยสมถะคือสัมมุขาวินัย แสดงเรื่องสมถะ (ชื่อรวม) คือสัมมุขาวินัย(ชื่อส่วนย่อยแต่ละอย่าง) เป็นต้น

(๑๒) วินยวาร วาระว่าด้วยวินัย แสดงเรื่องวินัยคือสัมมุขาวินัย สัมมุขาวินัย คือวินัยเป็นต้น

(๑๓) กุสลวาร วาระว่าด้วยเป็นกุศล แสดงสมถะ ๗ อย่าง เป็นกุศล อกุศล อัพยากฤต

(๑๔) ยัตถวารปุจฉาวาร วาระว่าด้วย ณ ที่ใด และวาระว่าด้วยการถาม แสดงการใช้สมถะร่วมกันได้และไม่ได้

(๑๕) สมถวารวิสัชชนาวาร วาระว่าด้วยเรื่องสมถะและวาระว่าด้วยการตอบ แสดงการระงับอธิกรณ์ด้วยสมถะ ๗ อย่างร่วมกันได้และไม่ได้

(๑๖) สังสัฏฐวาร วาระว่าด้วยอธิกรณ์กับสมถะรวมกัน แสดงเรื่องอธิกรณ์กับสมถะรวมกันไม่แยกกัน

(๑๗) สัมมติวาร วาระว่าด้วยอธิกรณ์ระงับ ตั้งปัญหาถาม-ตอบเรื่อง อธิกรณ์ ๔ ระงับด้วยสมถะเท่าไร

(๑๘) สัมมันตินสัมมันติวาร วาระว่าด้วยอธิกรณ์ระงับและไม่ระงับ ตั้งปัญหา ถาม-ตอบเรื่องอธิกรณ์ ๔ ระงับด้วยสมถะเท่าไร ไม่ระงับด้วยสมถะ เท่าไร

(๑๙) สมถาธิกรณวาร วาระว่าด้วยอธิกรณ์ระงับด้วยสมถะ ตั้งปัญหาถาม-ตอบ เรื่องสมถะระงับด้วยสมถะ ระงับด้วยอธิกรณ์ อธิกรณ์ระงับด้วยสมถะ ระงับด้วยอธิกรณ์

(๒๐) สมุฏฐาปนวาร วาระว่าด้วยอธิกรณ์ยังอธิกรณ์ให้เกิดขึ้น ตั้งปัญหาถาม-ตอบเรื่องอธิกรณ์ ๔ อย่าง แต่ละอย่าง ยังอธิกรณ์ข้อไหนให้เกิดขึ้น

(๒๑) ภชติวาร วาระว่าด้วยจัดเป็นอธิกรณ์ไหน ตั้งปัญหาถาม-ตอบเรื่องอธิกรณ์ ๔ จัดเป็นอธิกรณ์ข้อไหนอาศัยอธิกรณ์ข้อไหน นับเนื่องในอธิกรณ์ข้อไหน จัดเข้าอธิกรณ์ข้อไหน

๖. ขันธกปุจฉาวาร ว่าด้วยวาระคำถามและคำตอบถึงขันธกะ

ในขันธกปุจฉาวารนี้ แสดงคำถามคำตอบขันธกะเป็นคาถาโดยถามเองตอบเอง เช่น

ข้าพเจ้าจักถามถึงอุปสัมปทาขันธกะ (หมายถึงมหาขันธกะ) พร้อมด้วยนิทาน พร้อมด้วยนิทเทส บทบัญญัติสูงสุด ปรับอาบัติเท่าไร

ข้าพเจ้าจักตอบอุปสัมปทาขันธกะ พร้อมด้วยนิทาน พร้อมด้วยนิทเทส บทบัญญัติสูงสุด ปรับอาบัติ ๒ อย่าง

ถามตอบอย่างนี้ตลอด ๒๒ ขันธกะ เป็นการสรุปจำนวนขันธกะในคัมภีร์มหาวรรคและจูฬวรรค

๗. เอกุตตริกนัย ว่าด้วยนัยเกินหนึ่ง

ในเอกุตตริกนัยนี้แบ่งเป็นข้อย่อย ๑๑ ข้อตามจำนวนธรรมประเภท มีเนื้อหา พอสรุปได้ดังนี้

(๑) เอกกวาร ว่าด้วยหมวด ๑ แสดงเรื่องที่มีจำนวนตัวเลข ๑ เช่น พึงรู้ธรรมที่ก่ออาบัติจนถึงพึงรู้การงดปาติโมกข์

(๒) ทุกวาร ว่าด้วยหมวด ๒ แสดงเรื่องที่มีจำนวนตัวเลข ๒ เช่น

๑. อาบัติเป็นสัญญาวิโมกข์

๒. อาบัติไม่เป็นสัญญาวิโมกข์

จนถึงอาสวะทั้งหลาย ย่อมไม่เจริญแก่บุคคล ๒ พวก คือ

๑. ผู้สำคัญสิ่งมิใช่วินัย ว่าเป็นสิ่งมิใช่วินัย

๒. ผู้สำคัญวินัยว่าเป็นวินัย

(๓) ติกวาร ว่าด้วยหมวด ๓ แสดงเรื่องที่มีจำนวนตัวเลข ๓ เช่น

๑. อาบัติที่เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงพระชนม์อยู่ ภิกษุจึงต้อง เมื่อปรินิพพานแล้ว ไม่ต้อง

๒. อาบัติที่เมื่อพระผู้มีพระภาคปรินิพพานแล้ว ภิกษุจึงต้อง เมื่อทรงพระชนม์อยู่ ไม่ต้อง

๓. อาบัติที่เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงพระชนม์อยู่ก็ดี ปรินิพพานแล้วก็ดี ภิกษุก็ต้อง

จนถึงสิ่งของสำหรับถูเท้ามี ๓ คือ (๑) ศิลา (๒) กรวด (๓) ศิลาฟองน้ำ

(๔) จตุกกวาร ว่าด้วยหมวด ๔ แสดงเรื่องที่มีจำนวนตัวเลข ๔ เช่น

๑. อาบัติที่ภิกษุต้องด้วยวาจาของตน ออกด้วยวาจาของผู้อื่น

๒. อาบัติที่ภิกษุต้องด้วยวาจาของผู้อื่น ออกด้วยวาจาของตน

๓. อาบัติที่ภิกษุต้องด้วยวาจาของตน ออกด้วยวาจาของตน

๔. อาบัติที่ภิกษุต้องด้วยวาจาของผู้อื่น ออกด้วยวาจาของผู้อื่น

จนถึงการงดปาติโมกข์ที่ชอบธรรม ๔ (ไม่ได้จำแนกจำนวน)

(๕) ปัญจกวาร ว่าด้วยหมวด ๕ แสดงเรื่องที่มีจำนวนเลข ๕ เช่น

อาบัติมี ๕ กองอาบัติมี ๕ วินีตวัตถุมี ๕ (มิได้จำแนกจำนวน) จนถึงการทรงวินัยมีอานิสงส์ ๕ คือ

๑. เป็นอันคุ้มครองรักษากองศีลของตนไว้ดีแล้ว

๒. ผู้ที่ถูกความรังเกียจครอบงำย่อมหวนระลึกได้

๓. กล้าพูดในท่ามกลางสงฆ์

๔. ข่มด้วยดีซึ่งข้าศึกโดยสหธรรม

๕. เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม

(๖) ฉักกวาร ว่าด้วยหมวด ๖ แสดงเรื่องที่มีจำนวนเลข ๖ เช่น อคารวะ ๖ คารวะ ๖ จนถึงการงดปาติโมกข์ชอบธรรม ๖

(๗) สัตตกวาร ว่าด้วยหมวด ๗ แสดงเรื่องที่มีจำนวนเลข ๗ เช่น อาบัติมี ๗ กองอาบัติมี ๗ วินีตวัตถุมี ๗ จนถึงสัทธรรมมี ๗ คือ

๑. มีศรัทธา ๒. มีหิริ

๓. มีโอตตัปปะ ๔. เป็นพหูสูต

๕. ปรารภความเพียร ๖. มีสติตั้งมั่น

๗. มีปัญญา

(๘) อัฏฐกวาร ว่าด้วยหมวด ๘ แสดงเรื่องที่มีจำนวนเลข ๘ เช่น ภิกษุเมื่อพิจารณาเห็นอานิสงส์ ๘ ไม่พึงลงอุกเขปนียกรรมภิกษุ จนถึงการงดปาติโมกข์ชอบธรรมมี ๘ (ไม่ได้จำแนกจำนวน)

(๙) นวกวาร ว่าด้วยหมวด ๙ แสดงเรื่องที่มีจำนวนเลข ๙ เช่น อาฆาต วัตถุมี ๙ จนถึงการงดปาติโมกข์ชอบธรรมมี ๙ (ไม่ได้จำแนกจำนวน)

(๑๐) ทสกวาร ว่าด้วยหมวด ๑๐ แสดงเรื่องที่มีจำนวนเลข ๑๐ เช่น อาฆาต วัตถุมี ๑๐ จนถึงภิกษุณีมีพรรษา ๑๐ ควรให้สิกขาแก่สตรีที่มีครอบครัว

(๑๑) เอกาทสกวาร ว่าด้วยหมวด ๑๑ แสดงเรื่องที่มีจำนวนเลข ๑๑ เช่น บุคคลที่ยังไม่ได้อุปสมบท ไม่พึงให้อุปสมบทมี ๑๑ จำพวก จนถึงเมตตาเจโตวิมุตติที่บุคคลเจริญแล้วมีอานิสงส์ ๑๑ ประการ คือ

๑. หลับเป็นสุข ๒. ตื่นเป็นสุข

๓. ไม่ฝันร้าย ๔. เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย

๕. เป็นที่รักของอมนุษย์ทั้งหลาย ๖. เทวดาทั้งหลายรักษา

๗. ไฟ ยาพิษ หรือศัสตราไม่กล้ำกราย

๘. จิตตั้งมั่นได้เร็ว ๙. สีหน้าสดใส

๑๐. ไม่หลงลืมสติตาย

๑๑. เมื่อยังไม่บรรลุคุณวิเศษอันยิ่งขึ้นไปย่อมเข้าถึงพรหมโลก

๘. อุโปสถาทิปุจฉาวิสัชชนา ว่าด้วยคำถามคำตอบเรื่องอุโบสถเป็นต้น

ในอุโปสถาทิปุจฉาวิสัชชนานี้มีข้อย่อย ๒ ข้อและมีเนื้อหาพอสรุปได้ดังนี้

(๑) อาทิมัชฌันตปุจฉนะ ว่าด้วยคำถามถึงเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุดแห่งอุโบสถเป็นต้น ตั้งบทมาติกาเป็นคำถาม เช่น

ถาม : อุโบสถกรรม มีอะไรเป็นเบื้องต้น มีอะไรเป็นท่ามกลาง มีอะไรเป็นที่สุด จนถึงการสมมติไม้เท้าและสาแหรกมีอะไรเป็นเบื้องต้น มีอะไรเป็นท่ามกลาง มีอะไร เป็นที่สุด

(๒) อาทิมัชฌันตวิสัชชนา ว่าด้วยคำตอบถึงเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุดแห่งอุโบสถเป็นต้น ตั้งปัญหาถาม-ตอบเรื่องอุโบสถกรรมและกรรมต่าง ๆ เช่น

ถาม : อุโบสถกรรมมีอะไรเป็นเบื้องต้น มีอะไรเป็นท่ามกลาง มีอะไรเป็นที่สุด

ตอบ : อุโบสถกรรม มีสามัคคีเป็นเบื้องต้น มีการกระทำเป็นท่ามกลาง มีความสำเร็จเป็นที่สุด ฯลฯ

ถาม : การสมมติไม้เท้าและสาแหรก มีอะไรเป็นเบื้องต้น มีอะไรเป็นท่ามกลาง มีอะไรเป็นที่สุด

ตอบ : การสมมติไม้เท้าและสาแหรก มีวัตถุและบุคคลเป็นเบื้องต้น มีญัตติเป็นท่ามกลาง มีกรรมวาจาเป็นที่สุด

๙. อัตถวสปกรณ์ ว่าด้วยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ

ในอัตถวสปกรณ์นี้ได้แสดงเรื่องพระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสิกขาบทแก่พระสาวกทั้งหลาย โดยอาศัยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ แล้วแสดงอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ แต่ละอย่างต่างเป็นปัจจัยแก่กันและกัน ดังนี้

สิ่งใดเป็นความยอมรับว่าดีแห่งสงฆ์ สิ่งนั้นเป็นความผาสุกแห่งสงฆ์

สิ่งใดเป็นความผาสุกแห่งสงฆ์ สิ่งนั้นเพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก

สิ่งใดเพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก สิ่งนั้นเพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม

สิ่งใดเพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม สิ่งนั้นเพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน

สิ่งใดเพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน สิ่งนั้นเพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต

สิ่งใดเพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต สิ่งนั้นเพื่อความเลื่อมใส ของคนที่ยังไม่เลื่อมใส

สิ่งใดเพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส สิ่งนั้นเพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไป ของคนที่เลื่อมใสแล้ว

สิ่งใดเพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่เลื่อมใสแล้ว สิ่งนั้นเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม

สิ่งใดเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม สิ่งนั้นเพื่อเอื้อเฟื้อพระวินัย

แล้วตั้งอำนาจประโยชน์ประการที่ ๑ เป็นปัจจัยแก่อำนาจประโยชน์ประการ ที่ ๒ จนถึงอำนาจประโยชน์ประการที่ ๑๐

แล้วตั้งอำนาจประโยชน์ประการที่ ๒ เป็นปัจจัยแก่อำนาจประโยชน์ประการ ที่ ๓ จนถึงอำนาจประโยชน์ประการที่ ๑๐

จนถึงตั้งอำนาจประโยชน์ประการที่ ๑๐ เป็นปัจจัยแก่อำนาจประโยชน์ประการ ที่ ๑ จนถึงอำนาจประโยชน์ประการที่ ๙

๑๐. คาถาสังคณิกะ ว่าด้วยกลุ่มคาถา

ในคาถาสังคณิกะนี้มีข้อย่อย ๕ ข้อ และมีเนื้อหาพอสรุปได้ดังนี้

(๑) สัตตนคเรสุปัญญัตตสิกขาบท ว่าด้วยสิกขาบทที่ทรงบัญญัติใน ๗ พระนคร แสดงเรื่องท่านพระอุบาลีเข้าทูลถามพระผู้มีพระภาคถึงสิกขาบทที่ทรงบัญญัติที่จัดเป็นอุภโตวิภังค์ ที่ยกขึ้นสวดในวันอุโบสถมีเท่าไร ทรงบัญญัติ ณ พระนครกี่นคร พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า สิกขาบทที่ทรงบัญญัติที่จัดเป็นอุภโตวิภังค์ที่ยกขึ้นสวดในวันอุโบสถมี ๓๕๐ สิกขาบท ทรงบัญญัติ ณ พระนคร ๗ นคร

ท่านพระอุบาลีทูลถามต่อว่า ทรงบัญญัติ ณ พระนครไหนบ้าง นครละกี่ สิกขาบท พระผู้มีพระภาคตรัสตอบสรุปได้ดังนี้ ทรงบัญญัติ ณ กรุงเวสาลี ๑๐ สิกขาบท ณ กรุงราชคฤห์ ๒๑ สิกขาบท ณ กรุงสาวัตถี ๒๙๔ สิกขาบท ณ เมืองอาฬวี ๖ สิกขาบท ณ กรุงโกสัมพี ๘ สิกขาบท ณ กรุงกบิลพัสดุ์ ๘ สิกขาบท ณ ภัคคชนบท ๓ สิกขาบท

(๒) จตุวิบัติ ว่าด้วยวิบัติ ๔ แสดงเรื่องท่านพระอุบาลีเข้าทูลขอให้พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงว่าอาบัติหนัก อาบัติเบา อาบัติที่มีส่วนเหลือ อาบัติที่ไม่มีส่วนเหลือ อาบัติชั่วหยาบ อาบัติไม่ชั่วหยาบ

พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงว่าอาบัติหนัก อาบัติไม่มีส่วนเหลือ อาบัติชั่วหยาบ จัดเป็นสีลวิบัติ อาบัติเบาคืออาบัติถุลลัจจัย อาบัติปาจิตตีย์ อาบัติปาฏิเทสนียะ อาบัติทุกกฏ อาบัติทุพภาสิต จัดเป็น

อาจารวิบัติ การกล่าวตู่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า จัดเป็นทิฏฐิวิบัติ การกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรม การทำหน้าที่ชักสื่อ การออกปากขอโภชนะจัดเป็นอาชีววิบัติ

(๓) เฉทนกาทิ ว่าด้วยเฉทนกสิกขาบทเป็นต้น แสดงเรื่องท่านพระอุบาลีเข้าทูลถามพระผู้มีพระภาคถึงเรื่องสิกขาบทว่าด้วยการตัดมีเท่าไร จนถึง สิกขาบทที่ทรงบัญญัติว่า รู้อยู่? มีเท่าไร

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า สิกขาบทที่ว่าด้วยการตัดมี ๖ สิกขาบท จนถึงสิกขาบทที่ทรงบัญญัติว่า รู้อยู่? มี ๑๖ สิกขาบท

(๔) อสาธารณาทิ ว่าด้วยอสาธารณสิกขาบทเป็นต้น แสดงเรื่องพระผู้มีพระภาคตรัสตอบปัญหาที่ท่านพระอุบาลีทูลถามในข้อ ๓๓๘/๕๑๒ เรื่อง สิกขาบททั่วไปและสิกขาบทไม่ทั่วไปว่า สิกขาบทของภิกษุที่ไม่ทั่วไปกับภิกษุณีมี ๔๖ สิกขาบท สิกขาบทของภิกษุณีที่ไม่ทั่วไปกับภิกษุมี ๑๓๐ สิกขาบท เป็นต้น

(๕) ปาราชิกาทิอาปัตติ ว่าด้วยอาบัติปาราชิกเป็นต้น แสดงเรื่องที่พระผู้มีพระภาคทรงอธิบายคำว่าปาราชิก สังฆาทิเสส อนิยต ถุลลัจจัย นิสสัคคีย์ ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ ทุพภาสิต เสขิยะ อาบัติและอนาบัติให้ท่านพระอุบาลีฟัง

๑๑. อธิกรณเภท ว่าด้วยประเภทแห่งอธิกรณ์

ในอธิกรณเภทนี้มีข้อย่อย ๑๐ ข้อ และมีเนื้อหาพอสรุปได้ดังนี้

(๑) อุกโกฏนเภทาทิ ว่าด้วยประเภทการรื้อฟื้นเป็นต้น ตั้งเป็นบทมาติกาว่า อธิกรณ์มี ๔ อย่าง คือ

๑. วิวาทาธิกรณ์ ๒. อนุวาทาธิกรณ์

๓. อาปัตตาธิกรณ์ ๔. กิจจาธิกรณ์

แล้วตั้งปัญหาถาม-ตอบการรื้อฟื้นอธิกรณ์ เช่น

ถาม : การรื้อฟื้นอธิกรณ์ ๔ อย่างนี้มีเท่าไร

ตอบ : การรื้อฟื้นอธิกรณ์ ๔ อย่างนี้มี ๑๐ คือ รื้อฟื้นวิวาทาธิกรณ์มี ๒ รื้อฟื้นอนุวาทาธิกรณ์มี ๔ รื้อฟื้นอาปัตตาธิกรณ์มี ๓ รื้อฟื้นกิจจาธิกรณ์มี ๑

แสดงการรื้อฟื้นอธิกรณ์ ๑๒ อย่าง แสดงบุคคลผู้มีคุณสมบัติสามารถรื้อฟื้น อธิกรณ์ได้

(๒) อธิกรณนิทานาทิ ว่าด้วยนิทานแห่งอธิกรณ์เป็นต้น ตั้งปัญหาถามเรื่องอธิกรณ์ ๔ มีอะไรเป็นนิทาน มีอะไรเป็นสมุทัย มีอะไรเป็นชาติ มีอะไรเป็นแดนเกิดก่อน มีอะไรเป็นองค์ มีอะไรเป็นสมุฏฐาน แล้วตอบว่า วิวาทาธิกรณ์มีวิวาทเป็นนิทาน มีวิวาทเป็นสมุทัย มีวิวาทเป็นชาติ มีวิวาทเป็นแดนเกิดก่อน มีวิวาทเป็นองค์ มีวิวาทเป็นสมุฏฐาน เป็นต้น

(๓) อธิกรณมูลาทิ ว่าด้วยมูลเหตุอธิกรณ์เป็นต้น ตั้งปัญหาถามเรื่องอธิกรณ์ ๔ มีมูลเหตุเท่าไร มีสมุฏฐานเท่าไร แล้วตอบว่า อธิกรณ์ ๔ มีมูลเหตุ ๓๓ มีสมุฏฐาน ๓๓ เป็นต้น

(๔) อธิกรณปัจจยาปัตติ ว่าด้วยอาบัติมีอธิกรณ์เป็นปัจจัย ตั้งปัญหาถาม-ตอบเรื่องอธิกรณ์เป็นอาบัติหรือมิใช่อาบัติ เช่น

ถาม : วิวาทาธิกรณ์ เป็นอาบัติหรือมิใช่อาบัติ

ตอบ : วิวาทาธิกรณ์ มิใช่อาบัติ

(๕) อธิกรณาธิปปายะ ว่าด้วยอธิบายอธิกรณ์ ตั้งปัญหาถามตอบเรื่องอธิกรณ์ ๔ อย่าง แต่ละอย่างมีอธิกรณ์แต่ละอย่างอยู่ด้วยหรือไม่

(๖) ปุจฉาวาร ว่าด้วยวาระแห่งการถาม แสดงเรื่องสมถะ ๗ คือ สติวินัย สัมมุขาวินัย อมูฬหวินัย ปฏิญญาตกรณะ เยภุยยสิกา ตัสสปาปิยสิกา ติณวัตถารกะ ใช้ร่วมกันได้

(๗) วิสัชชนาวาร ว่าด้วยวาระแห่งการตอบ แสดงเรื่องอธิกรณ์ระงับด้วยสมถะที่ใช้ร่วมกันได้และใช้ร่วมกันไม่ได้

(๘) สังสัฏฐวาร ว่าด้วยวาระที่ว่าด้วยการรวมกัน ตั้งปัญหาถามตอบเรื่องสมถะ ๗ ใช้รวมกัน เช่น

ถาม : ธรรมเหล่านี้ คือ สัมมุขาวินัย สติวินัย รวมกันหรือแยกจากกัน และนักปราชญ์ยักย้ายบัญญัติธรรมเหล่านี้ให้แยกออกจากกันได้หรือ ฯลฯ

ตอบ : ธรรมเหล่านี้ คือ สัมมุขาวินัย สติวินัย รวมกัน ไม่แยกจากกัน และนักปราชญ์ยักย้ายบัญญัติธรรมเหล่านี้ให้แยกออกจากกันไม่ได้ ฯลฯ

(๙) สัตตสมถนิทาน ว่าด้วยนิทานแห่งสมถะ ๗ ตั้งปัญหาถามตอบเรื่องสมถะ ๗ มีอะไรเป็นนิทานเป็นต้น เช่น

ถาม : สัมมุขาวินัย มีอะไรเป็นนิทาน มีอะไรเป็นสมุทัย มีอะไรเป็นชาติ มีอะไรเป็นแดนเกิดก่อน มีอะไรเป็นองค์ มีอะไรเป็นสมุฏฐาน

ตอบ : สัมมุขาวินัยมีนิทานเป็นนิทาน มีนิทานเป็นสมุทัย มีนิทานเป็นชาติ มีนิทานเป็นแดนเกิดก่อน มีนิทานเป็นองค์ มีนิทานเป็นสมุฏฐาน

(๑๐) สัตตสมถนานัตถาทิ ว่าด้วยสมถะ ๗ มีอรรถต่างกันเป็นต้น ตั้งปัญหา ถาม-ตอบเรื่องสมถะ ๗ มีอรรถต่างกัน มีพยัญชนะต่างกัน หรือมีอรรถ อย่างเดียวกัน แต่พยัญชนะต่างกัน เรื่องเหตุนั้น ๆ เป็นอธิกรณ์นั้น ๆ และไม่เป็น เช่น วิวาทเป็นวิวาทาธิกรณ์ วิวาทไม่เป็นอธิกรณ์ อธิกรณ์ไม่เป็นวิวาท เป็นอธิกรณ์ด้วย เป็นวิวาทด้วย วิวาทเป็นวิวาทาธิกรณ์ก็มี วิวาทไม่เป็นอธิกรณ์ก็มี อธิกรณ์ไม่เป็นวิวาทก็มี เป็นอธิกรณ์ด้วยเป็นวิวาทด้วยก็มี

๑๒. อปรคาถาสังคณิกะ ว่าด้วยกลุ่มคาถาอีกกลุ่มหนึ่ง

ในอปรคาถาสังคณิกะนี้ได้แสดงเรื่องท่านพระอุบาลีเข้าทูลถามพระผู้มีพระภาค ถึงเรื่องการโจทเพื่ออะไร การสอบสวนเพื่ออะไร พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า การโจทเพื่อประสงค์ให้ระลึกถึงความผิด การสอบสวนเพื่อประสงค์จะข่ม ทูลถามถึงอลัชชีเป็นคนเช่นไร ลัชชีเป็นคนเช่นไร จนถึงโจทก์ผู้โง่เขลาเป็นคนเช่นไร โจทก์ผู้ฉลาดเป็นคนเช่นไร อย่างไรจึงจัดว่าเป็นการโจท

๑๓. โจทนากัณฑ์ ว่าด้วยหมวดการโจท

ในโจทนากัณฑ์นี้มีข้อย่อย ๓ ข้อ และมีเนื้อหาพอสรุปได้ดังนี้

(๑) อนุวิชชกอนุโยค ว่าด้วยข้อซักถามของภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ แสดงเรื่องภิกษุผู้มีหน้าที่วินิจฉัยอธิกรณ์ ซักถามโจทก์ในเรื่องที่โจทภิกษุว่าโจทด้วยเรื่องอะไร โจทด้วยสีลวิบัติ อาจารวิบัติ หรือทิฏฐิวิบัติ และตั้ง ปัญหาถาม-ตอบเรื่องการโจทว่า มีอะไรเป็นเบื้องต้น มีอะไรเป็นท่ามกลาง มีอะไรเป็นที่สุด

(๒) โจทกาทิปฏิปัตติ ว่าด้วยข้อปฏิบัติของโจทก์และจำเลยเป็นต้น ตั้งเป็นบทมาติกาว่า โจทก์ควรปฏิบัติอย่างไร จำเลยควรปฏิบัติอย่างไร สงฆ์ควรปฏิบัติอย่างไร ภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ควรปฏิบัติอย่างไร แล้วตั้งปัญหา ถาม-ตอบ เช่น

ถาม : โจทก์ควรปฏิบัติอย่างไร

ตอบ : โจทก์ควรตั้งอยู่ในธรรม ๕ อย่าง แล้วจึงโจทผู้อื่น คือ

๑. จักโจทโดยกาลที่ควร จักไม่โจทโดยกาลไม่ควร

๒. จักโจทด้วยเรื่องจริง จักไม่โจทด้วยเรื่องไม่จริง

๓. จักโจทด้วยคำสุภาพ จักไม่โจทด้วยคำหยาบ

๔. จักโจทด้วยเรื่องที่เป็นประโยชน์ จักไม่โจทด้วยเรื่องที่ไม่เป็นประโยชน์

๕. จักมีเมตตาจิตโจท จักไม่มุ่งร้ายโจท

(๓) โจทกัสสอัตตฌาปนะ ว่าด้วยการเผาตนของภิกษุผู้เป็นโจทก์ แสดงเรื่องข้อเสียของภิกษุผู้เป็นโจทก์ เช่น เป็นคนมักโกรธ ถือโกรธ ดุร้าย แสร้งกล่าวบริภาษ จนถึงไม่รู้ถ้อยคำอันต่อเนื่องกัน ไม่ฉลาดต่อทางถ้อยคำอันต่อเนื่องกัน ปลูกอนาบัติว่าเป็นอาบัติ โจทก์เช่นนี้ ชื่อว่า เผาตน

๑๔. จูฬสงคราม ว่าด้วยภิกษุผู้เข้าสู่จูฬสงคราม

ในจูฬสงครามนี้มีหัวข้อย่อย ๑ ข้อ และมีเนื้อหาพอสรุปได้ดังนี้

(๑) อนุวิชชกัสสปฏิปัตติ ว่าด้วยข้อปฏิบัติของภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ แสดงเรื่องภิกษุผู้เข้าสู่สงคราม คือ การวินิจฉัยอธิกรณ์ เช่นพึงเป็นผู้มีจิตยำเกรง มีจิตเสมอด้วยผ้าเช็ดธุลี รู้จักที่นั่ง รู้เรื่องที่ควรถามและไม่ควรถาม เป็นผู้หนักในสงฆ์ หนักในพระสัทธรรม วางตนตามอำนาจคดี เป็นต้น

๑๕. มหาสงคราม ว่าด้วยภิกษุผู้เข้าสู่มหาสงคราม

ในมหาสงครามนี้มีหัวข้อย่อย ๗ ข้อ และมีเนื้อหาพอสรุปได้ดังนี้

(๑) โวหรันเตนชานิตัพพาทิ ว่าด้วยข้อปฏิบัติที่ภิกษุผู้กล่าวพึงรู้เป็นต้น แสดงเรื่องเป็นบทมาติกาว่า ภิกษุผู้เข้าสู่สงคราม เมื่อกล่าวในท่ามกลางสงฆ์ พึงรู้วัตถุ พึงรู้วิบัติ พึงรู้อาบัติ จนถึงพึงรู้อธิกรณ์นั้นระงับด้วยธรรมใด ด้วยวินัยใด ด้วยสัตถุศาสน์ใด พึงให้อธิกรณ์นั้นระงับด้วยวิธีนั้น แล้วแสดงเรื่องเป็นลักษณะบทภาชนีย์อธิบายเป็น เรื่อง ๆ ไป เช่น คำว่า พึงรู้วัตถุ? นั้น คือ พึงรู้วัตถุแห่งปาราชิก ๘ สิกขาบท พึงรู้วัตถุแห่ง สังฆาทิเสส ๒๓ สิกขาบท พึงรู้วัตถุแห่ง อนิยต ๒ สิกขาบท พึงรู้วัตถุแห่งนิสสัคคีย์ ๔๒ สิกขาบท พึงรู้วัตถุแห่งปาจิตตีย์ ๑๘๘ สิกขาบท พึงรู้วัตถุแห่งปาฏิเทสนียะ ๑๒ สิกขาบท พึงรู้วัตถุแห่งทุกกฏ พึงรู้วัตถุแห่งทุพภาสิต จนจบเรื่องสมถะ คือ คำว่า พึงรู้สมถะ? นั้น

ได้แก่ พึงรู้สมถะ ๗ คือ (๑) สัมมุขาวินัย (๒) เยภุยยสิกา (๓) สติวินัย (๔) อมูฬหวินัย (๕) ปฏิญญาตกรณะ (๖) ตัสสปาปิยสิกา (๗) ติณ วัตถารกะ

(๒) อคติอคันตัพพะ ว่าด้วยภิกษุไม่ควรลำเอียง นำบทมาติกาในข้อ ๑ (๓๖๘/๕๕๔) มาตั้งเป็นลักษณะบทภาชนีย์ อธิบายว่า ลำเอียงเพราะชอบเป็นอย่างไร ลำเอียงเพราะชังเป็นอย่างไร ลำเอียงเพราะหลงเป็นอย่างไร ลำเอียงเพราะกลัวเป็นอย่างไร

(๓) อคติอคมนะ ว่าด้วยการไม่ลำเอียง นำบทมาติกาในข้อ ๑ โวหรัน-เตนชานิตัพพาทิ (๓๖๘/๕๕๔) มาตั้งเป็นปัญหาถาม-ตอบเรื่อง อคติ ๔ เช่น

ถาม : อย่างไร ชื่อว่าไม่ลำเอียงเพราะชอบ

ตอบ : ภิกษุเมื่อแสดงอธรรมว่าเป็นอธรรม ชื่อว่าไม่ลำเอียงเพราะชอบ

แสดงจนครบที่เรียกว่าวัตถุ ๑๘ ข้อสุดท้ายว่า เมื่อแสดงอาบัติไม่ชั่วหยาบว่าเป็นอาบัติไม่ชั่วหยาบ ชื่อว่าไม่ลำเอียงเพราะชอบ ไม่ลำเอียงเพราะชัง ไม่ลำเอียง เพราะหลง ไม่ลำเอียงเพราะกลัว ก็แสดงโดยใช้วัตถุ ๑๘ เป็นเรื่องประกอบเช่นกัน

(๔) สัญญาปนียาทิ ว่าด้วยการชี้แจงเป็นต้น นำบทมาติกาในข้อ ๑ โวหรันเตนชานิตัพพาทิ (๓๖๘/๕๕๔) มาตั้งเป็นปัญหาถาม-ตอบ เรื่องชี้แจงในฐานะที่ควรชี้แจง เรื่องการพิจารณาในฐานะที่ควรพิจารณา เรื่องการเพ่งเล็งในฐานะที่ควรเพ่งเล็ง เรื่องการเลื่อมใสในฐานะที่ควร เลื่อมใส

(๕) ปรปักขาทิอวชานนะ ว่าด้วยการดูหมิ่นฝ่ายอื่นเป็นต้น นำบทมาติกาในข้อ ๑ โวหรันเตนชานิตัพพาทิ (๓๖๘/๕๕๔) มาตั้งเป็นปัญหาถาม-ตอบเรื่องการดูหมิ่นฝ่ายอื่น ด้วยเข้าใจว่าตนได้พวกแล้ว ดูหมิ่นผู้มีสุตะน้อยด้วยเข้าใจว่า ตนมีสุตะมาก ดูหมิ่นภิกษุผู้อ่อนกว่าด้วยเข้าใจว่า ตนเป็นผู้แก่กว่า และอธิบายเป็นลักษณะบทภาชนีย์ ๕ บท คือ คำว่า ไม่พึงพูดเรื่องที่ยังมาไม่ถึง ไม่พึงให้เรื่องที่มาถึง แล้วเสื่อมไปจากพระธรรมวินัย ด้วยธรรมใด ด้วยวินัยใด ด้วยสัตถุศาสน์ใด

(๖) อนุวัชชกัสสอนุโยค ว่าด้วยข้อซักถามของภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ แสดงเรื่องที่ภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ซักถามโจทก์เรื่องการงดปวารณา ภิกษุเพราะเรื่องอะไร ถ้าโจทก์ตอบว่า เพราะเรื่องนั้น ก็ถามต่อไปว่าเรื่องนั้น ๆ ท่านรู้หรือ เช่น โจทก์ตอบว่า งดเพราะสีลวิบัติ ก็ ถามว่า ท่านรู้สีลวิบัติหรือ

(๗) ปุจฉาวิภาคะ ว่าด้วยการจำแนกคำถาม นำคำของภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ ที่ถามว่า ท่านเห็นอะไร ท่านเห็นว่าอย่างไร ท่านเห็นเมื่อไร ท่านเห็น ที่ไหน? (๓๙๘/๕๖๘) มาแสดงเป็นลักษณะบทภาชนีย์ เช่น

คำว่า ท่านเห็นอะไร นั้นถามถึงอะไร ฯลฯ คำว่า ท่านเห็นอะไรนั้น ได้แก่ ถามถึงวัตถุ ถามถึงวิบัติ ถามถึงอาบัติ ถามถึงอัชฌาจาร และได้นำคำในส่วนที่อธิบายมาตั้งอธิบายอีก เช่น คำว่า ถามถึงวัตถุ? นั้น ได้แก่ ถามถึงวัตถุแห่งปาราชิก ๘ ถามถึงวัตถุแห่งสังฆาทิเสส ๒๓ ฯลฯ ถามถึงวัตถุแห่งทุพภาสิต

อธิบายคำถามของภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์และอธิบายคำอธิบายด้วยจนจบคำว่า ท่านเห็นที่ไหน?

๑๖. กฐินเภท ว่าด้วยประเภทแห่งกฐิน

ในกฐินเภทนี้มีหัวข้อย่อย ๖ ข้อและมีเนื้อหาพอสรุปได้ดังนี้

(๑) กฐินอัตถตาทิ ว่าด้วยการกรานกฐินเป็นต้น แสดงเรื่องการกรานกฐินตั้งเป็นบทมาติกาว่า ใครไม่ได้กรานกฐิน ใครได้กรานกฐิน อย่างไรกฐินไม่เป็นอันกราน อย่างไรกฐินเป็นอันกราน แล้วอธิบายเป็นลักษณะ บทภาชนีย์ เช่น

คำว่า ใครไม่ได้กรานกฐิน? นั้น คือ บุคคล ๒ พวก ได้แก่ ภิกษุผู้ไม่ได้กราน ภิกษุผู้ไม่ได้อนุโมทนา ไม่ได้กรานกฐิน บุคคล ๒ พวกนี้ไม่ได้กรานกฐิน

คำว่า ใครได้กรานกฐิน? นั้น คือ บุคคล ๒ พวก ได้แก่ ภิกษุผู้กราน ภิกษุผู้อนุโมทนา ได้กรานกฐิน บุคคล ๒ พวกนี้ได้กรานกฐิน

เรื่องกฐินไม่เป็นอันกรานกับเรื่องกฐินเป็นอันกราน ก็ได้แสดงตามนัยที่แสดงไว้ ในคัมภีร์มหาวรรค (วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๐๖/๑๔๕-๑๔๗,๓๐๙/๑๔๙)

(๒) กฐินอนันตรปัจจยาทิ ว่าด้วยอนันตรปัจจัยแห่งกฐินเป็นต้น แสดงเรื่องกฐิน คือ บุพพกรณ์เช่นการซักผ้า การถอนผ้า เช่นถอนผ้า สังฆาฏิผืนเก่า การอธิษฐาน การกราน มาติกา ๘ และปลิโพธ ๒ เป็นปัจจัยโดยอนันตรปัจจัย โดยสมนันตรปัจจัย โดยนิสสยปัจจัย โดยอุปนิสสยปัจจัย โดยปุเรชาตปัจจัย โดยปัจฉาชาตปัจจัย โดย สหชาตปัจจัย

(๓) ปุพพกรณนิทานาวิภาค ว่าด้วยการจำแนกนิทานแห่งบุพพกรณ์เป็นต้น ตั้งปัญหาถาม-ตอบเรื่องบุพพกรณ์ การถอนผ้า การอธิษฐาน การ กราน มาติกา ปลิโพธ ความหวัง ความสิ้นหวัง มีอะไรเป็นนิทาน มีอะไรเป็นสมุทัย มีอะไรเป็นชาติ มีอะไรเป็นแดนเกิดก่อน มีอะไรเป็นองค์ มีอะไรเป็นสมุฏฐาน เรื่องบุพพกรณ์จัดเข้าธรรมเท่าไร การถอนผ้าจัดเข้าธรรมเท่าไร จนถึงการกรานกฐิน ๓ อย่างขึ้น คือ

๑. ผ้าถึงพร้อมด้วยวัตถุ ๒. ผ้าถึงพร้อมด้วยกาล

๓. ผ้าถึงพร้อมด้วยการกระทำ

(๔) กฐินาทิชานิตัพพวิภาค ว่าด้วยการจำแนกข้อควรรู้มีกฐินเป็นต้น แสดงเรื่องกฐินตั้งเป็นบทมาติกาว่า พึงรู้กฐิน พึงรู้การกรานกฐิน จนถึงพึงรู้ผ้าที่เป็นนิสสัคคีย์ แล้วอธิบายเป็นลักษณะ บทภาชนีย์ เช่น

คำว่า พึงรู้กฐิน? นั้น คือ การรวบรวม การประชุม ชื่อ การตั้งชื่อ การ เรียกชื่อ ภาษา พยัญชนะ การกล่าวธรรมเหล่านั้น รวมเรียกว่ากฐิน จนถึงคำว่า พึงรู้ผ้าที่เป็นนิสสัคคีย์ คือ เมื่อภิกษุกำลังตัดเย็บผ้าอยู่ อรุณขึ้นมาแล้วอธิบายการกรานกฐินจนถึงภิกษุอนุโมทนากฐิน

(๕) ปุคคลัสเสวกฐินัตถาร ว่าด้วยบุคคลกรานกฐินเท่านั้น ตั้งปัญหาถาม-ตอบเรื่องการกรานกฐินว่าใครเป็นผู้กรานกฐิน

(๖) ปลิโพธปัญหาพยากรณ์ ว่าด้วยการแก้ปัญหาปลิโพธ แสดงเรื่องท่านพระมหากัสสปะถามท่านพระอุบาลีถึงเรื่องกฐินเดาะด้วยมาติกา ๘ ประการ จนถึงการเดาะกฐิน ๒ อย่างเกิดด้วยกันดับด้วยกัน คือ ๑. เดาะในระหว่าง ๒. เดาะพร้อมกัน

๑๗. อุปาลิปัญจกะ ว่าด้วยเรื่องพระอุบาลี ๕ หมวด

ในอุปาลิปัญจกะนี้มีข้อย่อย ๑๔ ข้อ และมีเนื้อหาพอสรุปได้ดังนี้

(๑) อนิสสิตวรรค หมวดว่าด้วยการไม่ถือนิสัย แสดงเรื่องท่านพระอุบาลีเข้าทูลถามพระผู้มีพระภาคถึงเรื่องภิกษุผู้ไม่ถือนิสัยไม่ได้ เรื่องภิกษุที่ ไม่ควรให้อุปสมบท เรื่องภิกษุที่ควรถูกลงโทษ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสตอบว่า

ภิกษุที่ประกอบด้วยองค์ ๕ จะพึงอยู่โดยไม่ถือนิสัยตลอดชีวิตไม่ได้ คือ

๑. ไม่รู้อุโบสถ ๒. ไม่รู้อุโบสถกรรม

๓. ไม่รู้ปาติโมกข์ ๔. ไม่รู้ปาติโมกขุทเทส

๕. มีพรรษาหย่อน ๕

ส่วนภิกษุที่ไม่ต้องถือนิสัยก็มีคุณสมบัติตรงข้ามจากองค์ ๕ นี้ พระผู้มีพระภาค ได้ทรงแสดงองค์แห่งภิกษุผู้ที่ต้องถือนิสัยนัยอื่น ๆ อีก ๒ กรณี และได้ทรงแสดง องค์แห่งภิกษุผู้ไม่ควรให้อุปสมบท ๒ กรณี องค์แห่งภิกษุผู้ควรให้อุปสมบท ๒ กรณี ได้ทรงแสดงองค์แห่งภิกษุผู้ควรถูกลงโทษ ๙ กรณี

(๒) นัปปฏิปัสสัมภนวรรค หมวดว่าด้วยการไม่ระงับกรรม แสดงเรื่องท่านพระอุบาลีเข้าทูลถามพระผู้มีพระภาคถึงเรื่องภิกษุผู้ที่สงฆ์ไม่ควร ระงับกรรมให้ เรื่องภิกษุผู้เข้าสู่สงคราม (คือที่วินิจฉัยอธิกรณ์) พึงตั้ง ธรรมเท่าไรไว้ในตน เรื่องภิกษุผู้ควรพูดในท่ามกลางสงฆ์ เรื่องอานิสงส์การเรียนพระวินัย

(๓) โวหารวรรค หมวดว่าด้วยการใช้โวหาร แสดงเรื่องท่านพระอุบาลีเข้าทูลถามพระผู้มีพระภาคถึงเรื่องภิกษุไม่ควรพูดในท่ามกลางสงฆ์ ๑๑ กรณี และควรพูดในท่ามกลางสงฆ์ ๑๑ กรณี

(๔) ทิฏฐาวิกัมมวรรค หมวดว่าด้วยการเปิดเผยความเห็น แสดงเรื่องท่านพระอุบาลีเข้าทูลถามพระผู้มีพระภาคถึงเรื่องการเปิดเผยความเห็นที่ไม่ชอบธรรม ๒ กรณี ความเห็นที่ชอบธรรม ๒ กรณี เรื่องการรับประเคนที่ใช้ไม่ได้ ๒ กรณี เรื่องของที่ไม่เป็นเดนและของที่เป็นเดน เรื่องการห้ามภัตร เรื่องการทำตามปฏิญญาที่ไม่ชอบธรรมและที่ ชอบธรรม เรื่องไม่ควรทำโอกาสและควรทำโอกาส เรื่องการไม่ควร สนทนาพระวินัยและควรสนทนาพระวินัย เรื่องเหตุที่ถามปัญหา เรื่องการอวดอ้างมรรคผล เรื่องวิสุทธิ เรื่องโภชนะ

(๕) อัตตาทานวรรค หมวดว่าด้วยการรับหน้าที่เป็นโจทก์ แสดงเรื่องท่านพระอุบาลีเข้าทูลถามพระผู้มีพระภาคถึงเรื่องภิกษุประสงค์จะโจทควรกำหนดธรรมเท่าไรไว้ในตน ควรตั้งธรรมเท่าไรไว้ในตน ควร ใฝ่ใจธรรมเท่าไรไว้ในตน เรื่องภิกษุที่สงฆ์ไม่ควรทำโอกาสและสงฆ์ควร ทำโอกาส เรื่องภิกษุผู้ประสงค์จะรับวินิจฉัยอธิกรณ์ เรื่องภิกษุผู้มีอุปการะมากแก่พวกภิกษุผู้ก่ออธิกรณ์ เรื่องภิกษุผู้ไม่ควรซักถามและควรซักถาม

(๖) ธุดงควรรค หมวดว่าด้วยธุดงค์ แสดงเรื่องท่านพระอุบาลีเข้าทูลถาม พระผู้มีพระภาคถึงเรื่องภิกษุผู้ถืออยู่ป่ามีกี่ประเภท

(๗) มุสาวาทวรรค หมวดว่าด้วยมุสาวาท แสดงเรื่องท่านพระอุบาลีเข้าทูลถามพระผู้มีพระภาคถึงเรื่องมุสาวาทมีเท่าไร เรื่องภิกษุงดอุโบสถ หรือ ปวารณาในท่ามกลางสงฆ์ สงฆ์พึงกล่าวห้าม เรื่องภิกษุที่สงฆ์ ไม่ควรให้ ซักถามและควรให้ซักถาม เรื่องภิกษุต้องอาบัติด้วยอาการ เท่าไร เรื่องเวร ๕ เรื่องการงดเว้นจากเวร ๕ เรื่องความเสื่อม เรื่องความพร้อม

(๘) ภิกขุโนวาทวรรค หมวดว่าด้วยการให้โอวาทภิกษุณี แสดงเรื่องท่านพระอุบาลีเข้าทูลถามพระผู้มีพระภาคถึงเรื่องภิกษุที่ภิกษุณีไม่พึงไหว้ เรื่องภิกษุณีที่สงฆ์ลงโทษ เรื่องภิกษุไม่ควรให้โอวาทภิกษุณี ไม่ควรรับให้โอวาทภิกษุณี เรื่องภิกษุที่ไม่ควรสนทนาด้วยและควรสนทนาด้วย

(๙) อุพพาหิกวรรค หมวดว่าด้วยอุพพาหิกสมมติ แสดงเรื่องท่านพระอุบาลีเข้าทูลถามพระผู้มีพระภาคถึงภิกษุที่สงฆ์ไม่พึงสมมติด้วยอุพพาหิกวิธี คือ วิธีระงับวิวาทาธิกรณ์ ในกรณีที่ที่ประชุมสงฆ์มีความไม่สะดวกด้วยเหตุบางอย่าง สงฆ์จึงเลือกภิกษุบางรูปในที่ประชุมนั้นตั้งเป็นคณะแล้วมอบเรื่องให้นำไปวินิจฉัย

(๑๐) อธิกรณวูปสมวรรค หมวดว่าด้วยการระงับอธิกรณ์ แสดงเรื่องท่านพระอุบาลีเข้าทูลถามพระผู้มีพระภาคถึงเรื่องภิกษุผู้ไม่ควรระงับอธิกรณ์ ๘ กรณีและภิกษุผู้ควรระงับอธิกรณ์ ๘ กรณี เรื่องสังฆเภท(ความแตก แห่งสงฆ์) เรื่องสังฆราชี(ความร้าวรานแห่งสงฆ์)

(๑๑) สังฆเภทกวรรค หมวดว่าด้วยภิกษุผู้ทำลายสงฆ์ แสดงเรื่องท่านพระอุบาลีเข้าทูลถามพระผู้มีพระภาคถึงเรื่องภิกษุผู้ทำลายสงฆ์ประกอบด้วยองค์เท่าไร ต้องไปเกิดในอบาย ต้องไปเกิดในนรก ดำรงอยู่ชั่วกัป แก้ไขไม่ได้

(๑๒) ทุติยสังฆเภทกวรรค หมวดว่าด้วยภิกษุผู้ทำลายสงฆ์หมวดที่ ๒ แสดง เรื่องท่านพระอุบาลีเข้าทูลถามพระผู้มีพระภาคถึงเรื่องภิกษุผู้ทำลายสงฆ์ ประกอบด้วยองค์เท่าไร ไม่ต้องไปเกิดในอบาย ไม่ต้องไปเกิดในนรก ไม่ต้องดำรงอยู่ชั่วกัป ยังแก้ไขได้

(๑๓) อาวาสิกวรรค หมวดว่าด้วยภิกษุผู้อยู่ประจำในอาวาส แสดงเรื่องท่านพระอุบาลีเข้าทูลถามพระผู้มีพระภาคถึงเรื่องภิกษุผู้อยู่ประจำใน อาวาสประกอบด้วยองค์เท่าไร เหมือนถูกโยนลงนรก เรื่องการชี้แจง พระวินัยที่ไม่ชอบธรรม และที่ชอบธรรม เรื่องภิกษุผู้แจกภัตรประกอบด้วยองค์เท่าไร เหมือนถูกโยนลงนรก เรื่องภิกษุผู้จัดเสนาสนะเป็นต้น

(๑๔) กฐินัตถารกวรรค หมวดว่าด้วยการกรานกฐิน แสดงเรื่องท่านพระ อุบาลีเข้าทูลถามพระผู้มีพระภาคถึงเรื่องการกรานกฐินมีอานิสงส์เท่าไร เรื่องโทษของการนอนลืมสติ เรื่องอานิสงส์ของการนอนมีสติ เรื่อง บุคคลที่ไม่ควรไหว้ และบุคคลที่ควรไหว้ เรื่องข้อปฏิบัติของภิกษุผู้ อ่อนพรรษา

๑๘. อัตถาปัตติสมุฏฐาน ว่าด้วยสมุฏฐานอาบัติที่มีอยู่

ในอัตถาปัตติสมุฏฐานนี้มีหัวข้อย่อย ๓ ข้อ และมีเนื้อหาพอสรุปได้ดังนี้

(๑) ปาราชิก ว่าด้วยอาบัติปาราชิก แสดงเรื่องอาบัติที่ภิกษุต้องและ ออกเป็นลักษณะบทมาติกาแต่ไม่มีการอธิบาย เช่น

อาบัติที่ภิกษุไม่จงใจต้อง แต่จงใจออกมีอยู่ แล้วตั้งปัญหาถาม-ตอบเรื่องอาบัติ ปาราชิก ๔ สิกขาบท เกิดด้วยสมุฏฐานเท่าไร

(๒) สังฆาทิเสส ว่าด้วยสังฆาทิเสส ตั้งปัญหาถาม-ตอบเรื่องอาบัติสังฆาทิเสส ๑๓ สิกขาบท ฯลฯ เสขิยะ ๗๕ สิกขาบท เกิดด้วย สมุฏฐานเท่าไร

(๓) ปาราชิกาทิ ว่าด้วยอาบัติปาราชิกเป็นต้น ตั้งปัญหาถาม-ตอบ เรื่องสิกขาบทที่ทรงบัญญัติในฝ่ายภิกษุสงฆ์ คือ อาบัติปาราชิก ๔ สิกขาบท สังฆาทิเสส ๑๓ สิกขาบท อนิยต ๒ สิกขาบท นิสสัคคิยปาจิตตีย์ ๓๐ สิกขาบท ปาจิตตีย์ ๙๒ สิกขาบท ปาฏิเทสนียะ ๔ สิกขาบท เสขิยะ ๗๕ สิกขาบท เกิดด้วยสมุฏฐานเท่าไร

๑๙. ทุติยคาถาสังคณิกะ ว่าด้วยกลุ่มคาถากลุ่มที่ ๒

ในทุติยคาถาสังคณิกะนี้มีหัวข้อย่อย ๔ ข้อ และมีเนื้อหาพอสรุปได้ดังนี้

(๑) กายิกาทิอาปัตติ ว่าด้วยอาบัติทางกายเป็นต้น ตั้งปัญหาถาม-ตอบเรื่องอาบัติทางกาย ทางวาจามีเท่าไร ต้องอาบัติเมื่ออรุณขึ้นมีเท่าไร อาบัติชื่อว่ายาวตติยกามีเท่าไร ฯลฯ อาบัติทางวาจาในกลางคืนมีเท่าไร

(๒) เทสนาคามินิยาอาปัตติ ว่าด้วยอาบัติเป็นเทสนาคามินีเป็นต้น ตั้งปัญหาถาม-ตอบเรื่องอาบัติที่เป็นเทสนาคามินีมีเท่าไร อาบัติหนัก ทางกายและวาจามีเท่าไร ธัญญรสในเวลาวิกาลมีเท่าไร ฯลฯ ผู้เดิน ต้องอาบัติเท่าไร ผู้ยืนต้องอาบัติเท่าไร ผู้นั่งต้องอาบัติเท่าไร ผู้นอน ต้องอาบัติเท่าไร

(๓) ปาจิตติยะ ว่าด้วยอาบัติปาจิตตีย์ ตั้งปัญหาถาม-ตอบเรื่องอาบัติปาจิตตีย์ที่มีวัตถุต่างกันมีเท่าไร เพราะสวดสมนุภาสน์ครบ ๓ ครั้ง ต้องอาบัติเท่าไร ฯลฯ อาฆาตวัตถุมีเท่าไร สงฆ์แตกกันด้วยเหตุเท่าไร อาบัติชื่อ ปฐมาปัตติกามีเท่าไร การตั้งญัตติมีเท่าไร

(๔) อวันทนียปุคคลาทิ ว่าด้วยบุคคลไม่ควรไหว้เป็นต้น ตั้งปัญหาถาม-ตอบ เรื่องบุคคลที่ภิกษุไม่ควรกราบไหว้ ควรให้จีวรแก่บุคคลกี่พวก ฯลฯ เสขิยะมีเท่าไร

๒๐. เสทโมจนคาถา ว่าด้วยคาถาที่ทำให้เหงื่อแตก

ในเสทโมจนคาถานี้ได้นำข้อความต่าง ๆ มาแสดงในรูปคาถาซึ่งทำให้ผู้คิดหา ความหมายหาคำอธิบายเหงื่อแตก มีหัวข้อย่อย ๓ ข้อ และมีเนื้อหาพอสรุปได้ ดังนี้

(๑) อวิปปวาสปัญหา ปัญหาว่าด้วยการไม่อยู่ปราศจาก ตั้งชื่อหัวข้อตามปัญหาข้อแรก คือ ข้อความว่า ภิกษุทั้งหลายไม่อยู่ร่วมกับภิกษุณีทั้งหลาย ความสนิทชิดเชื้อบางอย่างในบุคคลนั้นทำไม่ได้ เพราะไม่อยู่ปราศ ไม่ต้องอาบัติ ปัญหาข้อนี้ ท่านผู้ฉลาดทั้งหลาย คิดกันแล้ว?

(๒) ปาราชิกาทิปัญหา ปัญหาว่าด้วยอาบัติปาราชิกเป็นต้น ตั้งชื่อหัวข้อตาม ปัญหาคือ ข้อความว่า สตรีอยู่ข้างในภิกษุอยู่ข้างนอก ช่องใน เรือนนั้นก็ไม่มี ภิกษุพึงต้องอาบัติปาราชิกเพราะเสพเมถุนธรรมเป็นปัจจัยได้อย่างไร ปัญหาข้อนี้ ท่านผู้ฉลาดทั้งหลายคิดกันแล้ว?

(๓) ปาจิตติยาทิปัญหา ปัญหาว่าด้วยอาบัติปาจิตตีย์เป็นต้น แสดงเรื่องเกี่ยวกับอาบัติปาจิตตีย์ เช่น ภิกษุใช้สอยจีวรที่อธิษฐานแล้วย้อม ด้วยน้ำย้อม กัปปะก็ทำแล้ว ยังต้องอาบัติ ปัญหาข้อนี้ ท่านผู้ฉลาดทั้งหลายคิดกันแล้ว?

๒๑. ปัญจวรรค ว่าด้วยหมวด ๕ หมวด

ในปัญจวรรคนี้มีข้อย่อย ๕ ข้อและมีเนื้อหาพอสรุปได้ดังนี้

(๑) กรรมวรรค หมวดว่าด้วยเรื่องกรรม แสดงเรื่องกรรมตั้งเป็นบทมาติกาแล้วตั้งปัญหาถาม-ตอบ

(๒) อัตถวสวรรค หมวดว่าด้วยอำนาจประโยชน์ แสดงเรื่องพระผู้มี พระภาคทรงบัญญัติสิกขาบทแก่พระสาวกทั้งหลายโดยอาศัยอำนาจ ประโยชน์ ๒ ประการ แบ่งเป็น ๑๐ หมวดรวม ๒๐ ประการ

(๓) ปัญญัตตวรรค หมวดว่าด้วยเรื่องที่ทรงบัญญัติ แสดงเรื่องที่พระ ผู้มีพระภาคทรงบัญญัติเป็นหัวข้อคือ ปาติโมกข์ ปาติโมกขุทเทส การงดปาติโมกข์ ปวารณา การงดปวารณา กรรมต่าง ๆ การให้ปริวาส อัพภาน โอสารณียธรรม นิสสารณียกรรม อุปสมบท อปโลกนกรรมญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรม ญัตติจตุตถกรรม

(๔) อปัญญัตเตปัญญัตตวรรค หมวดว่าด้วยทรงบัญญัติในเมื่อยังมิได้บัญญัติ แสดงเรื่องที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสิกขาบทที่ยังมิได้บัญญัติ ทรงบัญญัติเพิ่มเติมสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว ทรงบัญญัติสมถะ ๗ ประการ ด้วยทรงอาศัยอำนาจประโยชน์ ๒ ประการ แบ่ง เป็น ๑๐ หมวด รวม ๒๐ ประการ

(๕) นวสังคหวรรค หมวดว่าด้วยสังคหะ ๙ แสดงสังคหะ คือการรวบรวม ๙ อย่าง

๑.	วัตถุสังคหะ	๒.	วิบัติสังคหะ
๓.	อาบัติสังคหะ	๔.	นิทานสังคหะ
๕.	ปุคคลสังคหะ	๖.	ขันธสังคหะ
๗.	สมุฏฐานสังคหะ	๘.	อธิกรณสังคหะ
๙.	สมถสังคหะ		

แสดงวิธีที่สงฆ์ระงับอธิกรณ์ในเมื่อคู่กรณีมาพร้อม แสดงเรื่องเป็นลักษณะบทมาติกา เช่น พึงรู้วัตถุ พึงรู้โคตร พึงรู้ชื่อ พึงรู้อาบัติ แล้วอธิบายเป็นลักษณะ บทภาชนีย์ว่า คำว่า เมถุนธรรม? เป็นทั้งวัตถุ เป็นทั้งโคตร คำว่า ปาราชิก? เป็นทั้งชื่อ เป็นทั้งอาบัติ จนถึงคำว่า ทุกกฏ? เป็นทั้งชื่อ เป็นทั้งอาบัติ

ที่กล่าวมานี้เป็นเนื้อหาโดยพิสดารในคัมภีร์ปริวาร

เนื้อหาที่น่าสนใจในคัมภีร์ปริวาร

ต่อไปจะได้กล่าวถึงเนื้อหาที่น่าสนใจที่แสดงไว้ในคัมภีร์ปริวาร จักได้นำมาแสดง เฉพาะที่น่าสนใจและพึงทราบตามสมควร

เนื้อหาที่น่าสนใจในภิกขุวิภังค์โสฬสมหาวาร และภิกขุนีวิภังค์โสฬสมหาวาร ได้มีการตั้งปัญหาถาม-ตอบเรื่องบัญญัติ ๙ ประการ คือ

๑. บัญญัติ ๒. อนุบัญญัติ
๓. อนุปปันนบัญญัติ ๔. สัพพัตถบัญญัติ
๕. ปเทสบัญญัติ ๖. สาธารณบัญญัติ
๗. อสาธารณบัญญัติ ๘. เอกโตบัญญัติ
๙. อุภโตบัญญัติ

(๑) บัญญัติ คือ ข้อที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติครั้งแรกในแต่ละ สิกขาบท ทุกสิกขาบทจะมี ๑ พระบัญญัติ เรียกว่า มูลบัญญัติ? เช่น โย ปน ภิกฺขุ เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสเวยฺย, ปาราชิโก โหติ อสංวาโส? (วิ.มหา. (บาลี) ๑/๓๙/๒๖)

ก็ภิกษุใดเสพเมถุนธรรม ภิกษุนั้นเป็นปาราชิกหาสังวาสมิได้ (วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๙/๒๙)

(๒) อนุบัญญัติ คือ ข้อที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติเพิ่มเติมภายหลัง อนุบัญญัติมีไม่ทุกสิกขาบท ในสิกขาบที่มีอนุบัญญัติก็มีมากบ้าง น้อยบ้าง สิกขาบทที่มีอนุบัญญัติมากที่สุด คือ คณโภชนสิกขาบทที่ ๒ แห่ง โภชนวรรค มี ๗ พระอนุบัญญัติ รองลงมา คือ นหานสิกขาบทที่ ๗ แห่งสุราปานวรรค มี ๖ พระอนุบัญญัติ

ข้อความที่เป็นพระอนุบัญญัติ เช่น คำว่า อนฺตมโส ติรจฺฉานคตายปิ? และ คำว่า ภิกฺขูนํ สิกฺขาสาชีวสมาปนฺโน สิกฺขํ อปฺปจฺจกฺขาย ทุพฺพลฺยํ อนาวิกตฺวา? ในปาราชิกสิกขาบทที่ ๑

แต่เดิม ยังไม่มีการบัญญัติสิกขาบท มารดาบิดาของท่านพระสุทินมาขอผู้สืบเชื้อสาย เพื่อป้องกันการถูกริบมรดกที่ขาดผู้สืบสกุล ท่านพระสุทินเห็นว่าไม่มีโทษ จึงได้เสพเมถุนธรรมกับอดีตภรรยาจนนางตั้งครรภ์ เมื่อเรื่องนี้ถึงพุทธสำนัก พระ ผู้มีพระภาคได้รับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงชี้โทษโดยประการต่าง ๆ แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามการเสพเมถุนธรรม การบัญญัติห้ามครั้งแรกนี้เรียกว่า บัญญัติ? หรือ มูลบัญญัติ? ดังกล่าวแล้วในข้อ ๑

ต่อมา เกิดเรื่องที่ภิกษุรูปหนึ่งเสพเมถุนธรรมกับนางลิง พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุบัญญัติเพิ่มเติมว่า

โย ปน ภิกฺขุ เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสเวยฺย อนฺตมโส ติรจฺฉานคตายปิ, ปาราชิโก โหติ อสංวาโส? (วิ.มหา. (บาลี) ๑/๔๒/๒๘)

อนึ่ง ภิกษุใดเสพเมถุนธรรม โดยที่สุดแม้กับสัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้ (วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๒/๓๑) เพิ่มเติมคำว่า โดยที่สุด แม้กับสัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย?

ต่อมาอีก เกิดเรื่องที่พวกภิกษุวัชชีบุตร ไม่ได้บอกคืนสิกขา ไม่ได้แจ้งเรื่องที่ ตนไม่ต้องการประพฤติพรหมจรรย์ให้ใครทราบ พากันไปเสพเมถุนธรรม ภายหลังเสื่อมญาติ เสื่อมทรัพย์ จึงมาขอบวชใหม่ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า มิใช่ฐานะ มิใช่โอกาสที่ตถาคตจะถอนปาราชิกสิกขาบทที่บัญญัติแก่สาวกทั้งหลาย? แล้วทรงอนุบัญญัติเพิ่มเติมครั้งที่ ๒ ว่า

โย ปน ภิกฺขุ ภิกฺขูนํ สิกฺขาสาชีวสมาปนฺโน สิกฺขํ อปฺปจฺจกฺขาย ทุพฺพลฺยํ อนาวิกตฺวา เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสเวยฺย อนฺตมโส ติรจฺฉานคตายปิ ปาราชิโก โหติ อสංวาโส? (วิ.มหา. (บาลี) ๑/๔๔/๓๐)

อนึ่ง ภิกษุใด ถึงพร้อมด้วยสิกขาและสาชีพของภิกษุทั้งหลาย ไม่บอกคืนสิกขา ไม่เปิดเผยความท้อแท้ เสพเมถุนธรรมโดยที่สุดแม้กับสัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้? (วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๔/๓๒)

เพิ่มเติมคำว่า ถึงพร้อมด้วยสิกขาและสาชีพของภิกษุทั้งหลาย ไม่บอกคืน สิกขา ไม่เปิดเผยความท้อแท้? นี้คือลักษณะพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติ

(๓) อนุปปันนบัญญัติ คือ ข้อที่พระผู้พระภาคทรงบัญญัติในเมื่อเรื่องยังไม่เกิดขึ้น อนุปปันนบัญญัติมาเฉพาะในฝ่ายภิกษุณี คือ ครุธรรม ๘ ประการ ไม่มีในที่อื่น ดังนั้น ทุกสิกขาบททำนจึงกล่าวว่า อนุปฺปนฺนปฺตฺติ ตสฺมึ นตฺถิ? ในสิกขาบทนั้น ไม่มีอนุปปันน บัญญัติ? ครุธรรม ๘ ประการ ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๔๘/๓๒๒-๓๒๓, วิ.จู. (ไทย) ๗/๔๐๓/๓๑๖-๓๒๐

(๔) ปเทสบัญญัติ คือ สิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติเฉพาะประเทศ ได้แก่ ที่ทรงบัญญัติเฉพาะมัชฌิมประเทศ หรือเฉพาะปัจจันตชนบท ข้อนี้เนื่องกับข้อ ๕ ดูรายละเอียดในข้อ ๕

(๕) สัพพัตถบัญญัติ คือ สิกขาบทบัญญัติที่ต้องปฏิบัติในที่ทุกแห่ง ทั้งในมัชฌิมประเทศ ทั้งในปัจจันตชนบท สิกขาบทที่พระผู้มีพระภาค ทรงบัญญัติเกือบทั้งหมดเป็นสัพพัตถบัญญัติมีอยู่ ๔ สิกขาบทที่ไม่เป็นสัพพัตถบัญญัติ คือ

๑. วินยธรปญฺจเมน คเณน อุปสมฺปทา : การอุปสมบทด้วยคณะ มีจำนวน ๕ รูป รวมทั้งพระวินัยธร

๒. คุณงฺคุณูปาหนา : ใช้รองเท้าหลายชั้น

๓. ธุวนหานํ : การอาบน้ำได้เป็นนิตย์

๔. จมฺมตฺถรณํ : การใช้หนังที่เป็นเครื่องลาด (วิ.ม. (บาลี) ๕/๒๕๙/๒๔-๒๕, วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๕๙/๓๘-๓๙) ๔ สิกขาบทนี้ บัญญัติห้ามเฉพาะในมัชฌิมประเทศ ในปัจจันตชนบทไม่ห้าม

(๖) สาธารณบัญญัติ คือ สิกขาบทที่ต้องปฏิบัติทั้งฝ่ายภิกษุและฝ่ายภิกษุณี

(๗) อสาธารณบัญญัติ คือ สิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติเฉพาะแก่ฝ่ายภิกษุบางสิกขาบทซึ่งภิกษุณีไม่ต้องปฏิบัติ และที่ทรงบัญญัติ แก่ฝ่ายภิกษุณีล้วนจำนวน ๑๓๐ สิกขาบท

(๘) เอกโตบัญญัติ คือ สิกขาบทที่พระผู้มีภาคทรงบัญญัติในสงฆ์ฝ่ายเดียว ได้แก่ อสาธารณบัญญัตินั่นเอง

(๙) อุภโตบัญญัติ คือ สิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติในสงฆ์ ๒ ฝ่าย ได้แก่ สิกขาบทที่ปรารภฝ่ายภิกษุและบัญญัติไว้ก่อนมาตุคามเข้ามาบวชเป็นภิกษุณี แต่เมื่อมาตุคามเข้ามาบวชเป็นภิกษุณีก็ต้อง ปฏิบัติด้วย ส่วนที่บัญญัติเพิ่มในฝ่ายภิกษุณีคงปฏิบัติเฉพาะฝ่ายภิกษุณี ฝ่ายภิกษุไม่ต้องปฏิบัติ นี้คือบัญญัติ ๙ ประการ

ปาติโมกขุทเทส วิธียกปาติโมกข์ขึ้นแสดง ๕ ประการ คือ

๑. นิทานุทเทส วิธียกปาติโมกข์ขึ้นแสดง โดยยกเฉพาะนิทาน (สุณาตุ เม ภนฺเต สงฺโฆ, อชฺชุโปสโถ ปนฺนรโส ฯเปฯ อาวิกตา หิสฺส ผาสุ โหติ, กงฺขา.อ. ๒) ขึ้นแสดงจบแล้วละอุทเทสที่เหลือไว้ด้วยสุตบท คือหัวข้อ ดังนี้

อุทฺทิฏ?ำ โข อายสฺมนฺโต นิทานำ, สุตา โข ปนายสฺมนฺเตหิ จตฺตาโร ปาราชิกา ธมฺมา, เตรส สงฺฆาทิเสสา ธมฺมา, เทฺว อนิยตา ธมฺมา, ตึส นิสฺสคฺคิยา ธมฺมา, เทฺวนวุติ ปาจิตฺติยา ธมฺมา, จตฺตาโร ปาฏิเทสนียา ธมฺมา, เสขิยา ธมฺมา, สตฺต อธิกรณสมถา ธมฺมา, เอตฺตกนฺตสฺส ภควโต สุตฺตาคตำ สุตฺต ปริยาปนฺนำ อนฺวฑฺฒมาสำ อุทฺเทสำ อาคจฺฉติ, ตตฺถ สพฺเพเหว สมคฺเคหิ สมฺโมทมาเนหิ อวิวทมาเนหิ สิกฺขิตพฺพำ (วิ.อ. (บาลี) ๓/๑๕๐/๑๓๑, กงฺขา.อ. (บาลี) ๒, วิ.สงฺคห. (บาลี) ๒๓๖, สารตฺถ.ฏีกา (บาลี) ๓/๑๕๐/๓๓๕)

๒. ปาราชิกุทเทส วิธียกปาติโมกข์ขึ้นแสดงโดยยกเฉพาะนิทาน และปาราชิกขึ้นแสดงจบแล้วละอุทเทสที่เหลือด้วยสุตบท ดังนี้

อุทฺทิฏ?ำ โข อายสฺมนฺโต นิทานำ, อุทฺทิฏ?า จตฺตาโร ปาราชิกา ธมฺมา, สุตา โข ปนายสฺมนฺเตหิ เตรส สงฺฆาทิเสสา ธมฺมา, ... สมฺโมทมาเนหิ อวิวทมาเนหิ สิกฺขิตพฺพำ

๓. สังฆาทิเสสุทเทส วิธียกปาติโมกข์ขึ้นแสดงโดยยกเฉพาะนิทาน ปาราชิกและสังฆาทิเสสขึ้นแสดงจบแล้วละอุทเทสที่เหลือด้วยสุตบท ดังนี้

อุทฺทิฏ?ำ โข อายสฺมนฺโต นิทานำ, อุทฺทิฏ?า จตฺตาโร ปาราชิกา ธมฺมา, อุทฺทิฏ?า เตรส สงฺฆาทิเสสา ธมฺมา, สุตา โข ปนายสฺมนฺเตหิ เทฺว อนิยตา ธมฺมา, ... สมฺโมทมาเนหิ อวิวทมาเนหิ สิกฺขิตพฺพำ

๔. อนิยตุทเทส วิธียกปาติโมกข์ขึ้นแสดงโดยยกเฉพาะนิทาน ปาราชิก สังฆาทิเสส และอนิยตขึ้นแสดงจบแล้วละอุทเทสที่เหลือด้วยสุตบท ดังนี้

อุทฺทิฏ?ำ โข อายสฺมนฺโต นิทานำ, อุทฺทิฏ?า จตฺตาโร ปาราชิกา ธมฺมา, อุทฺทิฏ?า เตรส สงฺฆาทิเสสา ธมฺมา, อุทฺทิฏ?า เทฺว อนิยตา ธมฺมา, สุตา โข ปนายสฺมนฺเตหิ ตึส นิสฺสคฺคิยา ธมฺมา, ... สมฺโมทมาเนหิ อวิวทมาเนหิ สิกฺขิตพฺพำ

๔ อุทเทสนี้ใช้ในเมื่อมีอันตราย ๑๐ ประการ อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น

๕. วิตถารุทเทส วิธียกปาติโมกข์ขึ้นแสดงโดยพิสดารตั้งแต่ต้นจนจบ

สิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้ทุกสิกขาบท จัดเข้าในนิทานุทเทสและนับเนื่องในนิทานุทเทส ที่สิกขาบททั้งหมดจัดเข้าและนับเนื่องในอุทเทสที่ ๑ คือ นิทานุทเทสนั้น เพราะจัดเข้าในคำนี้ว่า ยสฺส สิยา อาปตฺติ, โส อาวิกเรยฺย? (กงฺขา.อ. (บาลี) ๒) อาบัติมีแก่ภิกษุรูปใด ภิกษุรูปนั้น พึงเปิดเผย? ข้อความนี้เป็นข้อความตอนหนึ่งที่ยกขึ้นแสดงในนิทานุทเทส ดังนั้น สิกขาบททุกสิกขาบทจึงนับเนื่องในอุทเทสที่ ๑ เพราะเป็นสิกขาบทที่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดพึงเปิดเผย

ส่วนที่มาสู่อุทเทสนั้นแยกกัน ปาราชิกมาสู่อุทเทสที่ ๒ สังฆาทิเสสมาสู่ อุทเทสที่ ๓ อนิยตมาสู่อุทเทสที่ ๔ นิสสัคคีย์ ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ เสขิยะ มาสู่อุทเทสที่ ๕

นี้เป็นส่วนเนื้อหาที่น่าสนใจในโสฬสมหาวารในภิกขุวิภังค์และภิกขุนีวิภังค์

สมุฏฐานสีสสังเขป

เนื้อหาที่น่าสนใจในสมุฏฐานสีสสังเขป แสดงหัวข้อสมุฏฐานแห่งอาบัติเกิดในสมุฏฐานเดียวกันจัดเป็น ๑๓ สมุฏฐาน เป็นคาถานับจำนวนได้ ๖๒ คาถา

คาถาสมุฏฐานสีสสังเขปนี้ คงเป็นคาถาที่พระสังคีติกาจารย์แต่งไว้ อรรถกถา และฎีกามิได้ระบุไว้ แต่มีบางคาถาที่อรรถกถาและฎีการะบุไว้ว่าพระสังคีติกาจารย์แต่งไว้ เช่น คาถาแสดงรายนามพระเถระผู้ทรงจำพระวินัยสืบกันมา ท่านกล่าวว่า พระมหาเถระรุ่นโบราณาจารย์ชาวสิงหลแต่งไว้เมื่อคราวสังคายนาพระธรรมวินัยแล้ว จารึก เป็นลายลักษณ์อักษรลงบนใบลาน? (วิ.อ. (บาลี) ๓/๓/๔๒๐, สารตฺถ.ฏีกา (บาลี) ๓/๓/๕๔๕) การจารึกพระธรรมวินัยเป็นลายลักษณ์อักษรลงบนในลานนั้นได้กระทำกันเมื่อคราวสังคายนาครั้งที่ ๕ พ.ศ. ๔๓๓

เรื่องสมุฏฐาน ๑๓ นั้นได้กล่าวแล้ว (หน้า ๑๕-๑๗) ประเด็นที่น่าสนใจที่จะกล่าวนี้ คือข้อความคาถาแรกแห่งสมุฏฐานสีสสังเขปว่า

อนิจฺจา สพฺพสงฺขารา ทุกฺขานตฺตา จ สงฺขตา
นิพฺพาน์เจว ปณฺณตฺติ อนตฺตา อิติ นิจฺฉยา.
(วิ.ป. (บาลี) ๘/๒๕๗/๑๙๔)

สังขารทั้งปวงที่ปัจจัยปรุงแต่ง ไม่เที่ยง เป็นทุกข์
เป็นอนัตตา พระนิพพานและบัญญัติ ท่านวินิจฉัยว่า
เป็นอนัตตา

(วิ.ป. (ไทย) ๘/๒๕๗/๓๔๒)

อรรถกถาอธิบายว่า อนตฺตา อิติ นิจฺฉยาติ อนตฺตา อิติ วินิจฺฉิตา (วิ.อ. (บาลี) ๓/๒๕๗/๔๒๒) คำว่า ท่านวินิจฉัยว่า เป็นอนัตตา? คือ ท่านวินิจฉัยแล้วว่าเป็นอนัตตา

นิพฺพานำ เป็นนปุสกลิงค์ ปณฺณตฺติ เป็นอิตถีลิงค์ เป็นประธานทั้ง ๒ บท นิจฺฉยา เป็นกิริยานามกิตก์ ประกอบเป็นอิตถีลิงค์เพราะอยู่ใกล้บทว่า ปณฺณตฺติ หลักการประกอบวิภัตติวจนะและลิงค์ของบทที่เกี่ยวข้องเป็นวิเสสนะเป็นกิริยาของบท นามนามหลายบทและต่างลิงค์กัน จะประกอบวิภัตติและลิงค์อนุวัตรตามบทนามนาม ที่อยู่ใกล้ เช่น ข้อความว่า

อุปฺปชฺชมาโน หิ โสโก วา ภยำ วา ปิยเมว นิสฺสาย อุปฺปชฺชติ ...

วฏฺฏมูลโก หิ โสโก วา ภยำ วา อุปฺปชฺชมานำ ปิยเมว สตฺตำ วา สงฺขารำ วา นิสฺสาย อุปฺปชฺชติ (ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๒๑๒/๒๑๐)

จริงอยู่ ความโศกหรือความกลัว เมื่อจะเกิดขึ้น ย่อมอาศัยสัตว์หรือสังขาร อันเป็นที่รักนั่นเทียวเกิดขึ้น ...

จริงอยู่ ความโศกหรือความกลัวอันมีวัฏฏะเป็นมูล เมื่อจะเกิดขึ้นย่อมอาศัย สัตว์หรือสังขารอันเป็นที่รักนั่นเที่ยวเกิดขึ้น?

เรื่องนิพพานและบัญญัติเป็นอนัตตานี้ ฎีกาได้อธิบายไว้ว่า

ปาฬิยं นิพฺพานฺเจว ปฺตฺตีติ เอตฺถ ยสฺมา สงฺขตธมฺเม อุปาทาย ปฺตฺตา สมฺมุติสจฺจภูตา ปุคฺคลาทิปฺตฺติ ปรมตฺถโต อวิชฺชมานตฺตา อุปฺปตฺติวินาสยุตฺตวตฺถุธมฺมนิยเตน อนิจฺจทุกฺขลกฺขณทฺวเยน ยุตฺตาติ วตฺตุ อยุตฺตา, การกเวทกาทิรูเปน ปน ปริกปฺปิเตน อตฺตสภาเวน วิรหิตตฺตา อนตฺตา?ติ วตฺตุ ยุตฺตา. ตสฺมา อยं ปฺตฺติปิ อสงฺขตตฺตสามฺโต วตฺถุภูเตน นิพฺพาเนน สห อนตฺตา อิติ นิจฺฉยา?ติ วุตฺตา. (วิมติ.ฏีกา (บาลี) ๒/๒๕๗/๓๕๑)

ในคำนี้ว่า นิพฺพานญฺเจว ปญฺตฺติ ในพระบาลีมีอธิบายดังนี้ เพราะการบัญญัติว่าบุคคลเป็นต้น อันเป็นสมมติสัจจะ ซึ่งท่านอาศัยสังขตธรรมบัญญัติไว้ ไม่ควรที่จะกล่าวว่าประกอบด้วยอนิจจลักษณะและทุกขลักษณะซึ่งกำหนดเป็นวัตถุธรรม ที่ประกอบด้วยความเกิดขึ้นและความพินาศไปเพราะไม่มีอยู่โดยปรมัตถ์ แต่ควรที่จะกล่าวว่า เป็นอนัตตา เพราะเว้นจากความเป็นอัตตาที่กำหนดโดยความเป็นผู้กระทำและเป็นผู้เสวยผลการกระทำ ฉะนั้น ท่านจึงนำสิ่งที่เป็นบัญญัติมาวินิจฉัยว่า เป็นอนัตตาร่วมกับพระนิพพานซึ่งเป็นปรมัตถธรรม เพราะต่างก็เป็นสิ่งที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งเหมือนกัน?

พระนิพพานมิใช่บัญญัติ เรื่องนี้ท่านพระพุทธทัตตเถระได้แสดงไว้ในคัมภีร์อภิธัมมาวตารว่า

ปรมตฺถโต อตฺถิเยว นิพฺพานํ นาม เอโก สภาโวติ. ตํ ปน ปกติวาทีนํ ปกติ วิย, ติตฺถิยานํ อตฺตา วิย จ สสวิสาณ์ วิย จ นาวิชฺชมานำ. อถ ปฺตฺติมตฺตำ นิพฺพานนฺติ เจ, ตมฺปิ อยุตฺตำ. กสฺมา ? นิพฺพานารมฺมณานำ จิตฺตเจตสิกานำ นวตฺตพฺพารมฺมณตฺตา ... ตสฺมา น ปฺตฺติมตฺตำ นิพฺพานำ. ยสฺมา จ ปณฺณตฺติภาโว นิพฺพานสฺส น ยุชฺชติ (อภิ.วตาร. (บาลี) ๗๗๑/๑๐๔-๑๐๕)

ว่าโดยปรมัตถ์พระนิพพานเป็นสภาวะอย่างหนึ่งที่มีอยู่นั่นเทียว ก็พระนิพพาน นั้นมิใช่เป็นสิ่งที่ไม่ปรากฏซึ่งต่างจากปกติของพวกปกติวาที ต่างจากอัตตาของพวกเดียรถีย์และต่างจากเขากระต่ายที่ไม่มีปรากฏอยู่ ถามว่า ถ้าพระนิพพานเป็นเพียง บัญญัติไซร้ ข้อนั้นไม่ถูกต้อง เพราะอะไร เพราะจิตและเจตสิกธรรมทั้งหลายที่รับพระนิพพานเป็นอารมณ์นั้น เป็นสิ่งที่มีสภาวธรรมที่บุคคลไม่ควรกล่าวว่าเป็นอดีตปัจจุบันหรืออนาคตเป็นอารมณ์ ... เพราะฉะนั้น พระนิพพานจึงไม่ใช่เป็นเพียงบัญญัติและเพราะภาวะที่พระนิพพานเป็นบัญญัติ จึงไม่ถูกต้อง?

คาถาสังคณิกะ

เนื้อหาที่น่าสนใจในคาถาสังคณิกะ คือกลุ่มคาถาแสดงเรื่องท่านพระอุบาลี เข้าทูลถามปัญหาพระผู้มีพระภาคเกี่ยวกับสิกขาบทที่ทรงบัญญัติในสงฆ์ ๒ ฝ่ายซึ่ง ยกขึ้นสวดในวันอุโบสถ

พิจารณาดูแล้วเป็นเรื่องที่รองรับสิกขาบททั้งหมด ๓๕๐ สิกขาบทที่ทรงบัญญัติ ในสงฆ์ ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายภิกษุ ๒๒๐ สิกขาบท ฝ่ายภิกษุณี ๓๐๔ สิกขาบท จำนวนตัวเลข ๒๒๐ กับ ๓๐๔ นี้ มิได้แบ่งครึ่งจากจำนวนตัวเลข ๓๕๐ แต่เป็น การแบ่งออกมาเฉพาะส่วนหนึ่ง คือ เฉพาะสิกขาบทที่เป็นสาธารณบัญญัติ

สิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้ในฝ่ายภิกษุมีจำนวน ๒๒๐ สิกขาบท (ไม่นับอธิกรณสมถะ ๗) ที่ทรงบัญญัติในฝ่ายภิกษุณีมีจำนวน ๑๓๐ สิกขาบท เมื่อนับรวมที่ทรงบัญญัติในสงฆ์ ๒

ฝ่ายมีจำนวน ๓๕๐ สิกขาบท ภิกษุณีต้องปฏิบัติสิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติในฝ่ายภิกษุสงฆ์อีก ๑๗๔ สิกขาบท คือ

ปาราชิก ๔ สิกขาบท

๑. เมถุนธัมมสิกขาบท ว่าด้วยการเสพเมถุนธรรม

๒. อทินนาทานสิกขาบท ว่าด้วยการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้

๓. มนุสสวิคคหสิกขาบท ว่าด้วยการปลงชีวิตมนุษย์

๔. อุตตริมนุสสธัมมสิกขาบท ว่าด้วยการกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรม

สังฆาทิเสส ๗ สิกขาบท

๕. สัญจริตตสิกขาบท ว่าด้วยการชักสื่อ (สิกขาบทที่ ๕ ในฝ่ายภิกษุ)

๖. ปฐมทุฏฐโทสสิกขาบท ว่าด้วยการขัดเคืองมีโทสะข้อที่ ๑ (สิกขาบทที่ ๘ ในฝ่ายภิกษุ)

๗. ทุติยทุฏฐโทสสิกขาบท ว่าด้วยการขัดเคืองมีโทสะข้อที่ ๒ (สิกขาบท ที่ ๙ ในฝ่ายภิกษุ)

๘. สังฆเภทสิกขาบท ว่าด้วยการทำลายสงฆ์ให้แตกกัน (สิกขาบท ที่ ๑๐ ในฝ่ายภิกษุ)

๙. สังฆเภทานุวัตตกสิกขาบท ว่าด้วยการประพฤติตามกล่าวสนับสนุนภิกษุผู้ทำลายสงฆ์ (สิกขาบทที่ ๑๑ ในฝ่ายภิกษุ)

๑๐. ทุพพจสิกขาบท ว่าด้วยการเป็นคนว่ายาก (สิกขาบทที่ ๑๒ ในฝ่ายภิกษุ)

๑๑. กุลทูสกสิกขาบท ว่าด้วยการประทุษร้ายตระกูล (สิกขาบทที่ ๑๓ ในฝ่ายภิกษุ)

นิสสัคคิยปาจิตตีย์ ๑๘ สิกขาบท

๑๒. ปฐมกฐินสิกขาบทที่ ๑ แห่งจีวรวรรคของภิกษุสงฆ์

๑๓. อุทโทสิตสิกขาบทที่ ๒ แห่งจีวรวรรคของภิกษุสงฆ์

๑๔. ตติยกฐินสิกขาบทที่ ๓ แห่งจีวรวรรคของภิกษุสงฆ์

๑๕. อัญญาตกวิญญัตติสิกขาบทที่ ๖ แห่งจีวรวรรคของภิกษุสงฆ์

๑๖. ตตุตตริสิกขาบทที่ ๗ แห่งจีวรวรรคของภิกษุสงฆ์

๑๗. อุปักขฏสิกขาบทที่ ๘ แห่งจีวรวรรคของภิกษุสงฆ์

๑๘. ทุติยอุปักขฏสิกขาบทที่ ๙ แห่งจีวรวรรคของภิกษุสงฆ์

๑๙. ราชสิกขาบทที่ ๑๐ แห่งจีวรวรรคของภิกษุสงฆ์

๒๐. รูปิยสิกขาบทที่ ๘ แห่งโกสิยวรรคของภิกษุสงฆ์

๒๑. รูปิยสังโวหารสิกขาบทที่ ๙ แห่งโกสิยวรรคของภิกษุสงฆ์

๒๒. กยวิกกยสิกขาบทที่ ๑๐ แห่งโกสิยวรรคของภิกษุสงฆ์

๒๓. อูนปัญจพันธนสิกขาบทที่ ๒ แห่งปัตตวรรคของภิกษุสงฆ์

๒๔. เภสัชชสิกขาบทที่ ๓ แห่งปัตตวรรคของภิกษุสงฆ์
๒๕. จีวรอัจฉินทนสิกขาบทที่ ๕ แห่งปัตตวรรคของภิกษุสงฆ์
๒๖. สุตตวิญญัตติสิกขาบทที่ ๖ แห่งปัตตวรรคของภิกษุสงฆ์
๒๗. มหาเปสการสิกขาบทที่ ๗ แห่งปัตตวรรคของภิกษุสงฆ์
๒๘. อัจเจกจีวรสิกขาบทที่ ๗ แห่งปัตตวรรคของภิกษุสงฆ์
๒๙. ปริณตสิกขาบทที่ ๑๐ แห่งปัตตวรรคของภิกษุสงฆ์

ปาจิตตีย์ ๗๐ สิกขาบท

มุสาวาทวรรค ๑๐ สิกขาบท

๓๐. มุสาวาทสิกขาบท ว่าด้วยการกล่าวเท็จ
๓๑. โอมสวาทสิกขาบท ว่าด้วยการกล่าวเสียดสี
๓๒. เปสุญญสิกขาบท ว่าด้วยการกล่าวส่อเสียด
๓๓. ปทโสธัมมสิกขาบท ว่าด้วยการสอนให้กล่าวธรรมแข่งกันเป็นบท ๆ
๓๔. สหเสยยสิกขาบท ว่าด้วยการนอนร่วมกัน
๓๕. ทุติยสหเสยยสิกขาบท ว่าด้วยการนอนร่วมกันข้อที่ ๒
๓๖. ธัมมเทสนาสิกขาบท ว่าด้วยการแสดงธรรม
๓๗. ภูตาโรจนสิกขาบท ว่าด้วยการบอกอุตตริมนุสสธรรมที่มีจริง
๓๘. ทุฏฐุลลาโรจนสิกขาบท ว่าด้วยการบอกอาบัติชั่วหยาบ
๓๙. ปฐวีขณนสิกขาบท ว่าด้วยการขุดดิน

ภูตคามวรรค ๑๐ สิกขาบท

๔๐. ภูตคามสิกขาบท ว่าด้วยการพรากภูตคาม
๔๑. อัญญวาทกสิกขาบท ว่าด้วยการกล่าวกลบเกลื่อน
๔๒. อุชฌาปนกสิกขาบท ว่าด้วยการกล่าวให้เพ่งโทษ
๔๓. ปฐมเสนาสนสิกขาบท ว่าด้วยเสนาสนะข้อที่ ๑
๔๔. ทุติยเสนาสนสิกขาบท ว่าด้วยเสนาสนะข้อที่ ๒
๔๕. อนุปขัชชสิกขาบท ว่าด้วยการเข้าไปแทรกแซง
๔๖. นิกกัฑฒนสิกขาบท ว่าด้วยการฉุดลากออก
๔๗. เวหาสกุฏิสิกขาบท ว่าด้วยกุฏีชั้นลอย
๔๘. มหัลลกวิหารสิกขาบท ว่าด้วยการสร้างวิหารใหญ่
๔๙. สัปปาณกสิกขาบท ว่าด้วยสิ่งมีชีวิต

โภชนวรรค ๑๐ สิกขาบท ตรงกับฝ่ายภิกษุสงฆ์ ดังนี้

๕๐. อาวสถปิณฑสิกขาบทที่ ๑ แห่งโภชนวรรคของภิกษุสงฆ์
๕๑. คณโภชนสิกขาบทที่ ๒ แห่งโภชนวรรคของภิกษุสงฆ์
๕๒. กาณมาตุสิกขาบทที่ ๔ แห่งโภชนวรรคของภิกษุสงฆ์

๕๓. วิกาลโภชนสิกขาบทที่ ๗ แห่งโภชนวรรคของภิกษุสงฆ์
๕๔. สันนิธิการกสิกขาบทที่ ๘ แห่งโภชนวรรคของภิกษุสงฆ์
๕๕. ทันตโปนสิกขาบทที่ ๑๐ แห่งโภชนวรรคของภิกษุสงฆ์
๕๖. อุยโยชนสิกขาบทที่ ๒ แห่งอเจลกวรรคของภิกษุสงฆ์
๕๗. สโภชนสิกขาบทที่ ๓ แห่งอเจลกวรรคของภิกษุสงฆ์
๕๘. รโหปฏิจฉันนสิกขาบทที่ ๔ แห่งอเจลวรรคของภิกษุสงฆ์
๕๙. รโหนิสัชชสิกขาบทที่ ๕ แห่งอเจลกวรรคของภิกษุสงฆ์

จาริตตวรรค ๑๐ สิกขาบท ตรงกับของฝ่ายภิกษุสงฆ์ ดังนี้

๖๐. จาริตตสิกขาบทที่ ๖ แห่งอเจลกวรรคของภิกษุสงฆ์
๖๑. มหานามสิกขาบทที่ ๗ แห่งอเจลกวรรคของภิกษุสงฆ์
๖๒. อุยยุตตเสนาสิกขาบทที่ ๘ แห่งอเจลกวรรคของภิกษุสงฆ์
๖๓. เสนาวาสสิกขาบทที่ ๙ แห่งอเจลกวรรคของภิกษุสงฆ์
๖๔. อุยโยธิกสิกขาบทที่ ๑๐ แห่งอเจลกวรรคของภิกษุสงฆ์
๖๕. สุราปานสิกขาบทที่ ๑ แห่งสุราปานวรรคของภิกษุสงฆ์
๖๖. อังคุลิปโตทกสิกขาบทที่ ๒ แห่งสุราปานวรรคของภิกษุสงฆ์
๖๗. หัสสธัมมสิกขาบทที่ ๓ แห่งสุราปานวรรคของภิกษุสงฆ์
๖๘. อนาทริยสิกขาบทที่ ๔ แห่งสุราปานวรรคของภิกษุสงฆ์
๖๙. ภิงสาปนสิกขาบทที่ ๕ แห่งสุราปานวรรคของภิกษุสงฆ์

โชติวรรค ๑๐ สิกขาบท ตรงกับของฝ่ายภิกษุสงฆ์ ดังนี้

๗๐. โชติกสิกขาบทที่ ๖ แห่งสุราปานวรรคของภิกษุสงฆ์
๗๑. นหานสิกขาบทที่ ๗ แห่งสุราปานวรรคของภิกษุสงฆ์
๗๒. ทุพพัณณกรณสิกขาบทที่ ๘ แห่งสุราปานวรรคของภิกษุสงฆ์
๗๓. วิกัปปนสิกขาบทที่ ๙ แห่งสุราปานวรรคของภิกษุสงฆ์
๗๔. จีวรอปนิธานสิกขาบทที่ ๑๐ แห่งสุราปานวรรคของภิกษุสงฆ์
๗๕. สัญจิจจสิกขาบทที่ ๑ แห่งสัปปาณกวรรคของภิกษุสงฆ์
๗๖. สัปปาณกสิกขาบทที่ ๒ แห่งสัปปาณกวรรคของภิกษุสงฆ์
๗๗. อุกโกฏนสิกขาบทที่ ๓ แห่งสัปปาณกวรรคของภิกษุสงฆ์
๗๘. เถยยสัตถสิกขาบทที่ ๖ แห่งสัปปาณกวรรคของภิกษุสงฆ์
๗๙. อริฏฐสิกขาบทที่ ๘ แห่งสัปปาณกวรรคของภิกษุสงฆ์

ทิฏฐวรรค ๑๐ สิกขาบท ตรงกับของฝ่ายภิกษุสงฆ์ ดังนี้

๘๐. อุกขิตตสัมโภคสิกขาบทที่ ๙ แห่งสัปปาณกวรรคของภิกษุสงฆ์
๘๑. กัณฏกสิกขาบทที่ ๑๐ แห่งสัปปาณกวรรคของภิกษุสงฆ์
๘๒. สหธัมมิกสิกขาบทที่ ๑ แห่งสหธัมมิกวรรคของภิกษุสงฆ์

๘๓. วิเลขนสิกขาบทที่ ๒ แห่งสหธัมมิกวรรคของภิกษุสงฆ์
๘๔. โมหนสิกขาบทที่ ๓ แห่งสหธัมมิกวรรคของภิกษุสงฆ์
๘๕. ปหารสิกขาบทที่ ๔ แห่งสหธัมมิกวรรคของภิกษุสงฆ์
๘๖. ตลสัตติกสิกขาบทที่ ๕ แห่งสหธัมมิกวรรคของภิกษุสงฆ์
๘๗. อมูลกสิกขาบทที่ ๖ แห่งสหธัมมิกวรรคของภิกษุสงฆ์
๘๘. สัญจิจจสิกขาบทที่ ๗ แห่งสหธัมมิกวรรคของภิกษุสงฆ์
๘๙. อุปัสสุติสิกขาบทที่ ๘ แห่งสหธัมมิกวรรคของภิกษุสงฆ์

ธัมมิกวรรค ๑๐ สิกขาบท ตรงกับของฝ่ายภิกษุสงฆ์ ดังนี้

๙๐. กัมมปฏิพาหนสิกขาบทที่ ๙ แห่งสหธัมมิกวรรคของภิกษุสงฆ์
๙๑. ฉันทอทัตวาคมนสิกขาบทที่ ๑๐ แห่งสหธัมมิกวรรคของภิกษุสงฆ์
๙๒. ทัพพสิกขาบทที่ ๑๑ แห่งสหธัมมิกวรรคของภิกษุสงฆ์
๙๓. ปริณามนสิกขาบทที่ ๑๒ แห่งสหธัมมิกวรรคของภิกษุสงฆ์
๙๔. รตนสิกขาบทที่ ๒ แห่งรตนวรรคของภิกษุสงฆ์
๙๕. สูจิฆรสิกขาบทที่ ๔ แห่งรตนวรรคของภิกษุสงฆ์
๙๖. มัญจปีฐสิกขาบทที่ ๕ แห่งรตนวรรคของภิกษุสงฆ์
๙๗. ตูโลนัทธสิกขาบทที่ ๖ แห่งรตนวรรคของภิกษุสงฆ์
๙๘. กัณฑุปฏิจฉาทิสิกขาบทที่ ๘ แห่งรตนวรรคของภิกษุสงฆ์
๙๙. นันทสิกขาบทที่ ๑๐ แห่งรตนวรรคของภิกษุสงฆ์

เสขิยะอีก ๗๕ สิกขาบท รวม ๑๗๔ สิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงปรารภ ภิกษุสงฆ์บัญญัติไว้ซึ่งภิกษุณีสงฆ์ต้องปฏิบัติด้วยเป็นสิกขาบทที่หักออกมาจากสิกขาบท ของภิกษุ ๒๒๐ สิกขาบท

สิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงปรารภภิกษุณีสงฆ์บัญญัติไว้ ๑๓๐ สิกขาบท ไม่ทั่วไปกับภิกษุสงฆ์ คือ ภิกษุสงฆ์ไม่ต้องปฏิบัติ

สิกขาบทของทั้ง ๒ ฝ่ายที่ไม่ทั่วไป คือ ภิกษุสงฆ์ปฏิบัติเฉพาะฝ่ายเดียว ภิกษุณีสงฆ์ไม่ต้องปฏิบัติ และภิกษุณีสงฆ์ปฏิบัติเฉพาะฝ่ายเดียว ภิกษุสงฆ์ไม่ต้องปฏิบัติ มีจำนวน ๑๗๖ สิกขาบท คือ ปาราชิก ๔ สิกขาบทที่ทรงบัญญัติในฝ่ายภิกษุณี สังฆาทิเสส ๑๖ สิกขาบท คือ สิกขาบที่ ๑-๒-๓-๔ สิกขาบทที่ ๖-๗ ของภิกษุสงฆ์ และสังฆาทิเสสที่บัญญัติในฝ่ายภิกษุณีอีก ๑๐ สิกขาบท อนิยต ๒ สิกขาบทของภิกษุสงฆ์ นิสสัคคีย์ ๒๔ สิกขาบท คือ สิกขาบทที่ ๔-๕ แห่งจีวรวรรค สิกขาบทที่ ๑-๒-๓-๔-๕-๖-๗ แห่งโกสิยวรรค สิกขาบทที่ ๑ สิกขาบทที่ ๔ สิกขาบทที่ ๙ แห่งปัตตวรรคของภิกษุสงฆ์ และนิสสัคคีย์ที่ทรงบัญญัติในฝ่ายภิกษุณีสงฆ์อีก ๑๒ สิกขาบท ปาจิตตีย์ ๑๑๘ สิกขาบท คือ โอวาทวรรค ๑๐ สิกขาบทของภิกษุสงฆ์ สิกขาบทที่ ๓ สิกขาบทที่ ๕-๖ สิกขาบท ที่ ๙ แห่งโภชนวรรคของภิกษุสงฆ์ สิกขาบทที่ ๑ แห่งอเจลกวรรคของภิกษุสงฆ์ สิกขาบทที่ ๔-๕ สิกขาบทที่ ๗ แห่งสัปปาณกวรรคของภิกษุสงฆ์ สิกขาบทที่ ๑ สิกขาบทที่ ๓ สิกขาบทที่ ๗ สิกขาบทที่ ๙ แห่งรตนวรรคของ

ภิกษุสงฆ์ และปาจิตตีย์ที่ทรงบัญญัติในฝ่ายภิกษุณีสงฆ์อีก ๙๖ สิกขาบท ปาฏิเทสนียะของภิกษุสงฆ์ ๔ สิกขาบทและปาฏิเทสนียะของภิกษุณีสงฆ์ ๘ สิกขาบท

สิกขาบทที่ภิกษุสงฆ์ภิกษุณีสงฆ์ศึกษาร่วมกันมีจำนวน ๑๗๔ สิกขาบท ได้แก่ สิกขาบทที่ทรงปรารภภิกษุสงฆ์บัญญัติไว้ซึ่งภิกษุณีต้องปฏิบัติด้วยที่กล่าวแล้ว

สิกขาบทที่เป็นสาธารณบัญญัตินั้นมีเฉพาะของฝ่ายภิกษุสงฆ์ที่สาธารณะทั่วไป แก่ฝ่ายภิกษุณีสงฆ์ คือต้องปฏิบัติด้วย สิกขาบทของฝ่ายภิกษุณีสงฆ์ที่สาธารณะทั่วไปแก่ฝ่ายภิกษุสงฆ์ไม่มี

ภิกษุณีทั้งหลายต้องปฏิบัติรักษาไม่ล่วงละเมิดปาราชิก ๔ สิกขาบทที่ทรงบัญญัติ ไว้ในฝ่ายภิกษุสงฆ์ด้วย แต่ภิกษุสงฆ์ไม่ต้องปฏิบัติรักษาปาราชิก ๔ สิกขาบทที่ทรง บัญญัติไว้ในฝ่ายภิกษุณีสงฆ์ ในฐานะเป็นปาราชิก เพียงปฏิบัติรักษาในฐานะเป็นสิกขาบทที่มีโทษต่ำลงมา คือ ภิกษุสงฆ์มีสิกขาบทที่คล้ายกับปาราชิก ๔ สิกขาบท ที่ทรงบัญญัติขึ้นในฝ่ายภิกษุณีสงฆ์แต่ปรับอาบัติต่ำกว่าอาบัติปาราชิกนั่นเอง

ปาราชิก ๔ สิกขาบทที่ทรงบัญญัติในฝ่ายภิกษุณีสงฆ์ คือ

๑. ภิกษุณีกำหนัดยินดีการที่บุรุษผู้กำหนัดจับต้องลูบคลำที่บริเวณใต้รากขวัญลงมาเหนือเข่าขึ้นไป ต้องอาบัติปาราชิก

ในการกำหนัดยินดีการที่ถูกจับต้องนี้ฝ่ายภิกษุสงฆ์ มีกายสังสัคคสิกขาบทแห่งสังฆาทิเสสปฏิบัติอยู่แล้ว ถ้าภิกษุกำหนัดยินดีการที่สตรีจับต้องกาย ต้องอาบัติ สังฆาทิเสส

๒. ภิกษุณีไม่ทักท้วงภิกษุณีผู้ต้องอาบัติปาราชิก ไม่บอกเรื่องนั้นให้ภิกษุณีอื่นทราบช่วยปกปิดความผิดของภิกษุณีผู้ต้องอาบัติปาราชิก ภิกษุณีผู้ปกปิดนี้ต้องอาบัติปาราชิก

ในการปกปิดความผิดเช่นนี้ ฝ่ายภิกษุสงฆ์มีทุฏฐุลลสิกขาบทที่ ๔ แห่ง สัปปาณกวรรคปฏิบัติอยู่แล้ว ภิกษุปกปิดอาบัติชั่วหยาบคืออาบัติปาราชิกและ อาบัติสังฆาทิเสสของภิกษุอื่น ต้องอาบัติปาจิตตีย์ (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๙๘-๓๙๙/๕๑๐-๕๑๑)

๓. ภิกษุณีประพฤติตามภิกษุผู้ถูกสงฆ์ที่พร้อมเพรียงกันลงอุกเขปนียกรรม โดยธรรม โดยวินัย โดยสัตถุศาสน์ ถูกภิกษุณีทั้งหลายตักเตือน ก็ยังประพฤติอยู่อย่างนั้นถ้าถูกสงฆ์สวดสมนุภาสน์ครบ ๓ ครั้ง ต้องอาบัติปาราชิก

ในการประพฤติตามภิกษุผู้ถูกสงฆ์ที่พร้อมเพรียงกันลงอุกเขปนียกรรมนั้น ฝ่ายภิกษุสงฆ์มีอุกขิตตสัมโภคสิกขาบทที่ ๙ แห่งสัปปาณกวรรคปฏิบัติอยู่แล้ว ถ้า ภิกษุประพฤติตามภิกษุผู้ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมเช่นนั้น ต้องอาบัติปาจิตตีย์ (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๒๓-๔๒๔/๕๓๒-๕๓๓)

๔. ภิกษุณีกำหนัดยินดีการที่บุรุษผู้กำหนัดจับมือ จับมุมสังฆาฏิ ยืนเคียงคู่ สนทนากันมาที่นัดหมาย มาหา เดินตามเข้าไปที่ลับ ถูกต้องกายกัน ต้องอาบัติปาราชิก

ในการกำหนัดยินดีการจับมือ จับมุมสังฆาฏิ ถูกต้องกายกัน ฝ่ายภิกษุสงฆ์มีกายสังสัคคสิกขาบทที่ ๒ แห่งสังฆาทิเสสปฏิบัติอยู่แล้ว

ในการยืนเคียงคู่ มาที่นัดหมาย มาหา เดินตามเข้าไปที่ลับ ฝ่ายภิกษุสงฆ์ มีอนิยตสิกขาบทปฏิบัติอยู่แล้ว

การสนทนากัน ฝ่ายภิกษุสงฆ์ มีธัมมเทสนาสิกขาบทที่ ๗ แห่งมุสาวาท-
วรรค ปฏิบัติอยู่แล้ว

สรุปแล้วในเรื่องเหล่านี้ ฝ่ายภิกษุสงฆ์ ว่าตามอนิยตสิกขาบทที่ ๑ ปรับอาบัติสูงสุดถึงปาราชิก ตามอนิยตสิกขาบทที่ ๒ ปรับอาบัติสูงสุดถึงสังฆาทิเสส นอกจากนี้ปรับอาบัติปาจิตตีย์

นี้เป็นเหตุผลที่ภิกษุสงฆ์ไม่ต้องปฏิบัติสิกขาบทที่ทรงบัญญัติในฝ่ายภิกษุณีสงฆ์

ในสิกขาบทที่ปรับอาบัติสังฆาทิเสสอาบัติปาจิตตีย์ก็เช่นกัน โดยส่วนมากทางฝ่ายภิกษุสงฆ์มีสิกขาบทที่ต้องปฏิบัติอยู่แล้ว เช่น

ภิกษุณีรู้อยู่ไม่บอกพระราชา สงฆ์ คณะ สมาคม หรือกลุ่มชนให้ทราบ บวชให้ สตรีผู้เป็นโจร ต้องโทษประหาร ต้องอาบัติสังฆาทิเสส (วิ.ภิกฺขุนี. (ไทย) ๓/๖๘๓/๓๑)

ในเรื่องการบวชให้โจรนี้ ฝ่ายภิกษุสงฆ์ต้องอาบัติทุกกฏเท่านั้น ตามที่พระผู้มีพระภาครับสั่งไว้ว่า ภิกษุทั้งหลาย โจรที่มีชื่อโด่งดัง ไม่พึงให้บวช รูปใดให้บวช ต้องอาบัติทุกกฏ? (วิ.ม. (ไทย) ๔/๙๑/๑๔๗)

ภิกษุณีฉันกระเทียม ต้องอาบัติปาจิตตีย์ (วิ.ภิกฺขุนี. (ไทย) ๓/๗๙๔/๑๒๙)

ในเรื่องการฉันกระเทียมนี้ ฝ่ายภิกษุสงฆ์ต้องอาบัติทุกกฏ ตามที่พระผู้มีพระภาครับสั่งไว้ว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงฉันกระเทียม รูปใดฉันต้องอาบัติทุกกฏ? (วิ.จู. (ไทย) ๗/๒๘๙/๗๔)

นอกจากนี้เป็นเรื่องที่จะพึงปฏิบัติของสตรี บุรุษไม่ต้องปฏิบัติ ในส่วนแห่งสิกขาบทของภิกษุสงฆ์ก็เช่นกัน ที่เป็นเรื่องซึ่งบุรุษจะพึงปฏิบัติ สตรีไม่ต้องปฏิบัติ สิกขาบทเหล่านั้น ภิกษุณีสงฆ์ก็ไม่ต้องปฏิบัติ

ความจริงสิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติในฝ่ายภิกษุสงฆ์นั้นมีจำนวนมากกว่าที่ทรงบัญญัติในฝ่ายภิกษุณีสงฆ์ถึง ๙๐ สิกขาบท นี้นับเฉพาะที่มาในพระปาติโมกข์ คือของภิกษุมี ๒๒๐ สิกขาบท ของภิกษุณีมี ๑๓๐ สิกขาบท แต่ที่ภิกษุณีสงฆ์มีสิกขาบทมากถึง ๓๐๔ สิกขาบทนั้นเพราะต้องปฏิบัติของฝ่ายภิกษุสงฆ์อีก ๑๗๔ สิกขาบท

เสทโมจนคาถา

เนื้อหาที่น่าสนใจเสทโมจนคาถา เป็นคาถาซึ่งเมื่อแปลตามตัวอักษรแล้วทำให้ผู้คิดหาความหมายแห่งคาถาว่า หมายถึงอะไร ต้องเหงื่อแตก ท่านพระอุบาลีเถระ (คัมภีร์วินยวินิจฉยฏีกา ข้อ ๖๗๙ ระบุว่าท่านพระอุบาลีเป็นผู้กล่าวเสทโมจนคาถา) นำข้อความมาแสดงในรูปคาถาเป็นลักษณะการทายปัญหา ไม่มีคำตอบ มีอธิบายอยู่ในอรรถกถา การตั้งปัญหาอย่างนี้ โบราณาจารย์เรียกว่า ปเหฬี? เสทโมจนคาถามีจำนวนประมาณ ๔๐ คาถา เป็นคาถาที่ผู้คิดความหมายต้องตีความทุกคาถา แต่ก็พอจะเข้าใจความหมายตามแนวที่อรรถกถาอธิบายไว้ คาถาที่ ๑ ว่า

อสำวาโส ภิกฺขูหิ ภิกฺขุนีหิ จ
สมฺโภโค เอกจฺโจ ตหึ น ลพฺภติ
อวิปฺปวาเสน อนาปตฺติ

ปญฺหา เมสา กุสเลหิ จินฺติตา?

(วิ.ป. (บาลี) ๘/๔๗๙/๔๓๙)

ภิกษุทั้งหลายไม่อยู่ร่วมกับภิกษุณีทั้งหลาย

ความสนิทชิดเชื้อบางอย่างในบุคคลนั้นทำไม่ได้

เพราะไม่อยู่ปราศ ไม่ต้องอาบัติ

ปัญหาข้อนี้ ท่านผู้ฉลาดทั้งหลายคิดกันแล้ว?

(วิ.ป. (ไทย) ๘/๔๗๙/๖๙๔)

ภิกษุกับภิกษุณีไม่อยู่ร่วมกันอยู่แล้ว อนึ่ง ตามครุธรรมข้อที่ ๒ ว่า ภิกษุณี ไม่พึงอยู่จำพรรษาในอาวาสที่ไม่มีภิกษุ? และสิกขาบทว่า ภิกษุณีจำพรรษาใน อาวาส ที่ไม่มีภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์? นั้น มิได้หมายถึงให้ภิกษุกับภิกษุณีอยู่ในอาวาสเดียวกัน

อาวาสที่ไม่มีภิกษุ ได้แก่ อาวาสที่ภิกษุณีไม่สามารถไปรับโอวาทได้ (วิ.ภิกฺขุนี. (ไทย) ๓/๑๐๘/๒๘๐)

หมายถึงสำนักภิกษุณีที่ไม่มีภิกษุผู้จะให้โอวาทอยู่ภายในระยะ ๑ โยชน์ หรือ เส้นทางที่จะไปยังสำนักภิกษุณีนั้น ไม่ปลอดภัย ไม่สะดวก ภิกษุไม่สามารถเดินทางไปให้โอวาทได้ (วิ.อ. (บาลี) ๒/๑๔๙/๓๒๑, กงฺขา.อ. (บาลี) ๓๙๑)

ตามข้อความที่ปรากฏในอารามวรรค (วิ.ภิกฺขุนี. (ไทย) ๓/๑๐๒๑/๒๖๔,๑๐๒๓/๒๖๕) ว่า ภิกษุณีทั้งหลาย เข้าสู่อารามของภิกษุทั้งหลายโดยไม่บอก? ก็หมาย ความว่ามิได้อยู่ในอารามเดียวกัน และตามที่ปรากฏในโอวาทวรรค (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๕๓/๓๒๗) ว่า ภิกษุณีทั้งหลายไปรับโอวาทจากท่านพระจูฬปันถกแล้วกลับจน พลบค่ำ ประตูเมืองปิดเข้าเมืองไม่ได้ต้องพักค้างคืนนอกเมือง? ก็เช่นเดียวกัน

ข้อความในเสทโมจนคาถาว่า ภิกษุทั้งหลายไม่อยู่ร่วมกับภิกษุณีทั้งหลาย? นี้ มิได้หมายถึงการไม่อยู่ร่วมอาวาสแห่งเดียวกัน แต่หมายถึงไม่อยู่ร่วมกันในอุโบสถและปวารณาเป็นต้น คือ ไม่มีสังวาส ได้แก่ กรรมที่ทำร่วมกัน อุทเทสที่สวดร่วมกัน นั่นเอง

คาถาบาทนี้ท่านนำข้อความว่า น ภิกฺขเว ภิกฺขุนิยา นิสินฺนปริสาย ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสิตพฺพํ (วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๘๓/๒๐๐) ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงยกปาติโมกข์ขึ้น แสดงใน บริษัทที่มีภิกษุณีนั่งอยู่ด้วย? (วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘๓/๒๘๗) และข้อความว่า น ภิกฺขเว ภิกฺขุนิยา นิสินฺนปริสาย ปวาเรตพฺพํ? (วิ.ม. (บาลี) ๔/๒๓๓/๒๖๔) ภิกษุ ทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงปวารณาในบริษัทที่มีภิกษุณีนั่งอยู่ด้วย (วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๓๓/๓๗๓) มาประพันธ์เป็นคาถาให้คิดกัน

ข้อความว่า ความสนิทชิดเชื้อบางอย่างในบุคคลนั้นทำไม่ได้? ท่านอธิบายว่า ความสนิทชิดเชื้อได้แก่ความสนิทสนมทางเมถุนธรรมเป็นสิ่งไม่สมควรกระทำใน บุคคลนั้น(คือในมารดา) แต่ความ

สนิทชิดเชื้อที่สมควร เช่น การให้อาบน้ำ การให้ รับประทานอาหาร มารดาทำให้บุตรได้ (วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๗๙/๕๔๐, วชิร.ฏีกา (บาลี) ๔๗๙/๗๓๗, สารตฺถ.ฏีกา (บาลี) ๓/๔๗๙/๕๘๓)

ส่วนวิมติวิโนทนี อธิบายโดยนัยอื่นว่า ความสนิทชิดเชื้อที่ไม่สมควร คือ การอยู่ร่วมกันในอุโบสถนั่นเอง ซึ่งทรงห้ามกระทำร่วมกับอนุปสัมบัน (วิมติ.ฏีกา (บาลี) ๒/๔๗๙/๔๐๑)

ข้อความว่า เพราะไม่อยู่ปราศ ไม่ต้องอาบัติ? คืออยู่ร่วมกันก็ไม่ต้องอาบัติ หมายถึงภิกษุณีผู้เป็นมารดานอนร่วมกับอนุปสัมบันผู้เป็นบุตรไม่ต้องอาบัติ

ท่านนำข้อความเรื่องที่สตรีมีลูกยังไม่อย่านมมาบวชเป็นภิกษุณี ลูกมาอยู่ด้วย (วิ.ภิกฺขุนี. (ไทย) ๓/๑๐๗๒/๒๙๓) และข้อความเรื่องที่สตรีคนหนึ่งมีครรภ์มาบวชในสำนักภิกษุณีแล้วคลอดบุตรนางไม่รู้จะปฏิบัติอย่างไร พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตให้ เลี้ยงดูจนกว่าจะรู้เดียงสา คือจนกว่าจะเคี้ยว จะกิน จะอาบน้ำ จะแต่งตัวได้ด้วยตนเอง (วิ.จู. (ไทย) ๗/๔๓๒/๓๖๑)

เมื่อภิกษุณีต้องเลี้ยงดูบุตรก็ต้องนอนร่วมกับบุตรซึ่งเป็นอนุปสัมบัน

คาถานี้แม้ดูอธิบายจากอรรถกถา – ฎีกา ก็ยังตีความยากต้องค้นที่มาแห่งข้อความที่ท่านนำมาประพันธ์เป็นคาถาด้วย สมแล้วที่เรียกว่า เสทโมจนคาถา?

คาถาที่ ๒๑ ว่า

น จาปิ ตฺติ น จ ปน กมฺมวาจา
น เจหิ ภิกฺขูติ ชิโน อโวจ
สรณคมนมฺปิ น ตสฺส อตฺถิ
อุปสมฺปทา จสฺส อกุปฺปา
ปณฺหา เมสา กุสเลหิ จินฺติตา?

(วิ.ป. (บาลี) ๘/๔๘๐/๔๔๒-๔๔๓)

ญัตติก็ไม่ได้สวด กรรมวาจาก็ไม่ได้สวด
พระชินเจ้าก็มิได้รับสั่งว่า เธอจงมาเป็นภิกษุเถิด
ไตรสรณคมน์เขาก็ไม่ได้รับ
แต่อุปสมบทกรรมของบุคคลนั้นไม่เสีย
ปัญหาข้อนี้ ท่านผู้ฉลาดทั้งหลายคิดกันแล้ว?

(วิ.ป. (ไทย) ๘/๔๘๐/๖๙๗)

การบวชเป็นพระภิกษุนั้น พระพุทธเจ้าบวชให้ด้วยรับสั่งว่า เอหิ ภิกฺขุ : เธอ จงมาเป็นภิกษุเถิด?

ผู้ที่บวชกับพระพุทธเจ้าเมื่อพระองค์มีรับสั่งดังนี้ ก็เป็นผู้ดำรงอยู่ในภิกขุภาวะ

เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงส่งพระสาวกไปประกาศพระศาสนาในทิศต่าง ๆ ได้มีกุลบุตรผู้มุ่งบรรพชาอุปสมบทมาก พระสาวกทั้งหลายได้พากุลบุตรเหล่านั้นมาเพื่อ จะให้พระพุทธเจ้าบวชให้

ต่อมา พระผู้มีพระภาคได้ทรงอนุญาตให้พระสาวกบรรพชาอุปสมบทให้กุลบุตร ผู้มุ่งบรรพชาอุปสมบทในที่ที่ไปประกาศพระศาสนา พระสาวกบวชให้ด้วยการให้ผู้มุ่งอุปสมบทรับไตรสรณคมน์ คือ เปล่งวาจาถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็น สรณะ ๓ ครั้ง เมื่อผู้มุ่งบรรพชาอุปสมบทกล่าวจบก็เป็นผู้ดำรงอยู่ในภิกขุภาวะ

ต่อมา พระผู้มีพระภาคมีพระประสงค์จะทรงยกเลิกการอุปสมบทที่ไม่รัดกุมแล้ว ทรงอนุญาตการอุปสมบทที่รัดกุมหนักแน่นจึงมีรับสั่งให้ภิกษุสงฆ์บวชให้กุลบุตรด้วยวิธีบัญญัติจตุตถกรรมวาจา มีการชุมนุมสงฆ์สวดประกาศหารือขอมติที่ประชุมเพื่อรับกุลบุตรผู้มุ่งอุปสมบทเข้าหมู่บวชเป็นภิกษุ

การบวชเป็นภิกษุจะสำเร็จได้ด้วยวิธีทั้ง ๓ นี้ ในคาถากล่าวว่า ญัตติจตุตถ กรรมวาจาสงฆ์ก็ไม่ได้สวดให้ พระพุทธเจ้าก็มิได้บวชให้ด้วยวิธีเอหิภิกขุ พระสาวก ก็ไม่ได้ให้เขารับไตรสรณคมน์ แต่การอุปสมบทของเขาใช้ได้ไม่เสีย ข้อความนี้ท่านบอกใบ้ให้ครึ่งหนึ่งคือบอกเรื่องการบวชปิดไว้ครึ่งหนึ่งคือปิดไม่บอกว่า เป็นการบวช ของใคร โบราณาจารย์ท่านเรียกข้อความลักษณะนี้ว่า เอกัจฉันนาปเหฬี? ปิดไว้ ส่วนหนึ่ง คือปิดส่วนที่ว่าเป็นการบวชของใคร

ปัญหาข้อนี้ท่านหมายถึงการบวชของพระนางมหาปชาบดีโคตมี (วิ.อ. (บาลี) ๓/๔๘๐/๕๔๒)

คาถาที่ ๓๙ ว่า

อุโภ ปริปุณฺณวีสติวสฺสา
อุภินฺนำ เอกุปชฺฌาโย เอกาจริโย เอกา กมฺมวาจา
เอโก อุปสมฺปนฺโน เอโก อนุปสมฺปนฺโน
ปญฺหา เมสา กุสเลหิ จินฺติตา?

(วิ.ป. (บาลี) ๘/๔๘๑/๔๔๖)

ทั้ง ๒ มีอายุครบ ๒๐ ปี
ทั้ง ๒ มีพระอุปัชฌาย์รูปเดียวกันมีอาจารย์รูปเดียวกัน
สวดกรรมวาจาเดียวกัน
คนหนึ่งเป็นอุปสัมบัน (คือบวชขึ้น)
คนหนึ่งเป็นอนุปสัมบัน (คือบวชไม่ขึ้น)
ปัญหาข้อนี้ ท่านผู้ฉลาดทั้งหลายคิดกันแล้ว?

(วิ.ป. (ไทย) ๘/๔๘๑/๖๙๙)

ในการที่สงฆ์อุปสมบทให้กุลบุตรด้วยวิธีญัตติจตุตถกรรมวาจานั้น กุลบุตร ผู้มุ่งอุปสมบท ๒ คน ๓ คนมีพระอุปัชฌาย์รูปเดียวกัน มีอาจารย์สวดกรรมวาจา รูปเดียวกัน สวดกรรมวาจาเดียวกันได้ (วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒๓/๑๙๐-๑๙๑) การอุปสมบทไม่เสีย พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตไว้ แต่ในคาถานี้ ท่านกล่าวว่า คนหนึ่งบวชสำเร็จเป็นภิกษุคนหนึ่งบวชไม่สำเร็จ

อรรถกถาอธิบายว่า ถ้าสามเณรที่จะอุปสมบทเป็นภิกษุ ๒ รูปนั้น รูปหนึ่ง มีฤทธิ์นั่งท่ามกลางสงฆ์ก้นพ้นพื้นแม้เพียงปลายเส้นผม สามเณรรูปนั้น เป็นอนุปสัมบัน หรือแม้ถ้าสงฆ์มีฤทธิ์นั่งในอากาศก็ไม่พึงทำกรรมแก่ผู้นั่งอยู่ที่พื้น ถ้าทำ กรรมนั้นใช้ไม่ได้ (วิ.อ. (บาลี) ๓/๔๘๑/๕๔๕)

เรื่องที่สงฆ์ทำกรรมแก่ผู้นั่งในอากาศไม่ขึ้นนี้ ท่านนำข้อความว่า อิทฺธิยา เวหาเส ?ิตจตุตฺโถ กมฺมํ กเรยฺย, อกมฺมํ น จ กรณียํ (วิ.ม. (บาลี) ๕/๓๘๙/๑๙๐)

สงฆ์จตุตถวรรคมีภิกษุผู้อยู่ในอากาศด้วยฤทธิ์เป็นที่ ๔ ทำกรรม ไม่จัดเป็นกรรมและไม่ควรทำ (วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๘๙/๒๗๗) มาประพันธ์เป็นคาถาให้คิดกัน

นี้เป็นส่วนเนื้อหาที่น่าสนใจซึ่งเลือกมาเฉพาะที่พึงทราบเพิ่มจากเล่ม ๑-๗ ยัง มีเนื้อหาที่สำคัญอีกมาก พึงศึกษาโดยตรงจากเรื่องนั้น ๆ

การศึกษาคัมภีร์ปริวารแห่งพระวินัยปิฎก จะทำให้เป็นผู้ฉลาดรอบรู้ตามที่ท่าน กล่าวเป็นคาถาสรุปไว้ดังนี้

ก็พระวินัยธร ผู้เรืองนาม มีปัญญามาก ทรงสุตะ
มีวิจารณญาณ ถามแนวทางของท่านบูรพาจารย์ในที่นั้น ๆ
คิดแล้วให้เขียนข้อพิสดารและสังเขปนี้ไว้ในสายกลาง
ตามแนวทางที่วางไว้ซึ่งจะนำความสะดวกมาให้แก่เหล่าศิษย์
คัมภีร์นี้เรียกว่า ปริวาร? มีทุกเรื่องพร้อมทั้งลักษณะ
มีอรรถโดยอรรถในสัทธรรม มีธรรมโดยธรรมในบัญญัติ
ห้อมล้อมพระศาสนา ดุจสาครล้อมรอบชมพูทวีป ฉะนั้น
พระวินัยธรเมื่อไม่รู้คัมภีร์ปริวาร ไฉนจะวินิจฉัยธรรมได้
ความเคลือบแคลงของพระวินัยธรที่เกิดในวิบัติ วัตถุ บัญญัติ
อนุบัญญัติ บุคคล เอกโตบัญญัติ อุภโตบัญญัติ โลกวัชชะ
และปัณณัตติวัชชะ ย่อมขาดสิ้นไปด้วยคัมภีร์ปริวาร
พระเจ้าจักรพรรดิสง่างามในกองทัพ ฉันใด
ไกรสรสง่างามในท่ามกลางฝูงมฤค ฉันใด
พระอาทิตย์แผ่สร้านด้วยรัศมีเจิดจ้า ฉันใด
พระจันทร์ส่องสว่างงดงามในหมู่ดาว ฉันใด
พระพรหมสง่างามในหมู่พรหม ฉันใด
ท่านผู้นำสง่างามในท่ามกลางหมู่ชน ฉันใด
พระสัทธรรมและพระวินัยย่อมสง่างามด้วยคัมภีร์ปริวาร ฉันนั้นแล.